



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 13 września 2024 r.

Poz. 8676

UCHWAŁA NR IV/31/2024 RADY POWIATU W ZWOLENIU

z dnia 30 lipca 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2024 – 2027”

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107) oraz art. 87 ust. 1-4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, uchwala się, co następuje:

§ 1. Rada Powiatu w Zwoleniu przyjmuje „Powiatowy Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2024 – 2027” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Zwoleniu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Powiatu

mgr Edward Rybak



Powiatowy Program
Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata
2024-2027



OPRACOWAŁ:

UZGODNIONO:

Spis treści

1.	Wstęp	4
2.	Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami...	13
4.1.1.	Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	13
4.1.2.	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030	14
4.2.	Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	14
4.2.1.	Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030+.....	14
4.2.2.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	17
4.2.3.	Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025	18
4.3.	Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	19
4.3.1.	Strategia Rozwoju Powiatu Zwoleńskiego na lata 2023-2027	19
5.	Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.1.	Gminne Programy Opieki nad Zabytkami.....	20
5.2.	Gminne Ewidencje Zabytków	21
5.3.	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego zawierające ustalenia odnośnie ochrony konserwatorskiej	21
6.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Zwoleńskiego	23
6.1.	Charakterystyka Powiatu Zwoleńskiego	23
6.2.	Rys historyczny Powiatu Zwoleńskiego.....	26
6.3.	Krajobraz kulturowy Powiatu Zwoleńskiego	28
6.4.	Zabytki objęte ochroną prawną (rejestr /A/).....	29
6.5.	Zabytki nieruchome	33
6.6.	Zabytki ruchome.....	46
6.7.	Zabytki archeologiczne.....	47
6.8.	Zabytki w zbiorach muzealnych.....	49
6.9.	Dziedzictwo niematerialne	50
6.10.	Miejsca Pamięci Narodowej	51
7.	Stan zachowania i zagospodarowania zabytków oraz rodzaje zagrożeń	52

8. Działania zrealizowane w ramach obowiązywania dotychczasowego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego.....	54
9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Zwoleńskiego. Analiza szans i zagrożeń	55
10. Założenia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2024-2027	56
11. Instrumentarium realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.....	58
12. Zasady oceny realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	59
13. Źródła finansowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	59
14. Podstawowa bibliografia	62
15. Załącznik nr 1 Wykazy Gminnych Ewidencji Zabytków.....	63
16. Załącznik nr 2 Wykaz stanowisk archeologicznych (ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków) zlokalizowanych na terenie powiatu zwoleńskiego.....	84

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe: materialne i niematerialne powiatu zwolenńskiego, a w szerszym zakresie krajobraz kulturowy, na który składają się głównie pojedyncze zabytki i zespoły zabytków, elementy zagospodarowania przestrzeni, dzieła sztuki, obiekty przyrodnicze czy miejsca historyczne. Dokument sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2023 r., poz. 951, ze zm.) oraz standardami Narodowego Instytutu Dziedzictwa na podstawie dostępnej ewidencji zabytków. Przedstawia on walory dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, określa aktualny stan zachowania i zagospodarowania zabytków, zwraca również uwagę na kwestie społeczne, gospodarcze czy turystyczne w zarządzaniu zasobami kulturowymi. Dokument ten zawiera aktualne uwarunkowania strategiczne jak również przestrzenne, przepisy prawa, procedury administracyjne oraz mechanizmy dotyczące finansowania ochrony zabytków pozwalające na prowadzenie właściwej polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym zakresie przedstawiono konkretne działania mające na celu zachowanie zabytków w dobrym stanie, zwiększenie współpracy z samorządem gminnym, organizacjami społecznymi jak również urzędem konserwatorskim czy udostępnienie ich na potrzeby edukacyjne i turystyczne.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami nakładają na zarząd powiatu przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2023, poz. 951, ze zm.). Zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami. Program ten podlega uchwaleniu przez Radę Powiatu po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu.

GŁÓWNE CELE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLA ART. 87 UST. 2 W/W USTAWY, TJ.:

- Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych oraz opieka nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami opracowuje się na podstawie wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnych ewidencji zabytków gmin powiatu, sporządzanych przez burmistrza lub wójta i prowadzonej w formie kart adresowych zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gmin (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Deklarację ochrony dziedzictwa narodowego oraz stworzenie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego zawiera Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 78, poz. 114, poz. 946):

- Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Rzeczpospolita Polska przyjęła w drodze ratyfikacji akty prawne o znaczeniu międzynarodowym określające zasady i sposób dbałości o materialne dziedzictwo kulturowe. Dokumenty te są większością deklaracjami bądź konwencjami. Najważniejsze z nich to:

- Karta Ateńska, czyli postanowienia konferencji w Atenach sporządzona 30 października 1931 r.
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego przyjęta w Hadze 14 maja 1954 r.
- Karta Wenecka, czyli Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Miejsc Zabytkowych sporządzona w Wenecji w 1964 r. Definiuje pojęcia: restauracji i konserwacji wskazując ich granice, warunki oraz zasady realizacji;

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. Wprowadziła pojęcie „dziedzictwa kulturowego” obejmującego:
 - zabytki, pod którymi rozumie się dzieła architektury, monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
 - zespoły i miejsca zabytkowe - budowle oddzielne lub łączne, które ze względu na swoją architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
 - miejsca zabytkowe - dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również sfery, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Instrumentem służącym do realizacji celów Konwencji jest Lista Dziedzictwa Światowego:

- Międzynarodowa Karta Ochrony Ogrodów IFLA-ICOMOS sporządzona 21 maja 1981 r.
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miasta Historycznych ICOMOS sporządzona w październiku 1987r.
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie 3 października 1985r.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Prowadzi trzy listy:
 - Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony;
 - Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
 - Rejestr programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego („Rejestr Najlepszych Praktyk”).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2023 r., poz. 951, ze zm.).

Zgodnie z art. 3 pkt. 1 zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

OCHRONA ZABYTEKÓW polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

OPIEKA NAD ZABYTEKIEM sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5):

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury.

OCHRONIE I OPIECE, BEZ WZGLĘDU NA STAN ZACHOWANIA PODLEGAJĄ (art. 6, ust. 1):

- zabytki nieruchome będące, w szczególności (art. 6 ust. 1, pkt. 1):
 - krajobrazami kulturowymi;
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
 - dziełami architektury i budownictwa;
 - dziełami budownictwa obronnego;
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi;
 - cmentarzami;
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

- zabytki ruchome będące, w szczególności (art. 6, ust. 1, pkt. 2):
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory zabytkowych przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art.5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393);
 - instrumentami muzycznymi;
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła artystycznego oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności (art. 6, ust. 1, pkt. 2):
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego historycznego osadnictwa;
 - cmentarzyskami;
 - kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2)

FORMAMI OCHRONY ZABYTKÓW SĄ (art. 7):

- wpis do rejestru zabytków:

Rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru zabytków nieruchomych wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się ten zabytek. Do rejestru można wpisać także otoczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, jego nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną. Natomiast zabytki ruchome mogą zostać wpisane do rejestru zabytków ruchomych, na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru, gdy

istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

- uznanie za pomnik historii,

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może złożyć taki wniosek po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków (art. 15 ust 1 i 2).

- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- utworzenie parku kulturowego:

Rada Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa: nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony oraz zakazy i ograniczenia. Wójt lub burmistrz w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, tworzy plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy.

Ustalenia ścisłej ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo

w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2023 r. poz. 572) Artykuł 4 mówi, że Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponad gminnym, m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 4 ust. 1). Także inne wymienione zadania powiatu – na przykład dotyczące edukacji publicznej, turystyki, promocji powiatu, administracji architektoniczno-budowlanej, utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, przeciwdziałanie bezrobociu oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy wiążą się wprost lub pośrednio z realizacją celów powiatowego programu opieki nad zabytkami;

- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r., poz. 344, ze zm.). Art. 29, ust. 2. Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. Art. 68, ust. 1. Właściwy organ może udzielić bonifikaty od ceny ustalonej zgodnie z art. 67 ust. 3, na podstawie odpowiednio zarządzenia wojewody albo uchwały rady lub sejmiku. Art. 68, ust. 3. Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50 %. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę;
- Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977, ze zm.). Art. 53, ust. 4, pkt. 2. Decyzje, o których mowa w art. 51 ust. 1, wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów lub obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2023 r., poz. 951, ze zm.);
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336, ze zm.). Art. 83a ust. 1. Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku, gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków/ nie dot. wpisanych do rejestru zabytków terenów zakomponowanej zieleni/;
- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r., poz. 682, ze zm.)
Art. 39:
 - 1/ Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
 - 2/ Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
 - 3/ W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4/ Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

- Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2023 poz. 1662). Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami;
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2023r., poz. 571). Prowadzenie zadań z zakresu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz podtrzymywania tradycji narodowej i rozwoju świadomości kulturowej jest działalnością pożytku publicznego.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach regulują przepisy:

- Ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385);
- Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164).

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w rozporządzeniach:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2022 r., poz. 1388, ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 81);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004 r. Nr 124, poz. 1304, ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011r., Nr 89, poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. z 2015 r., poz. 979);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r., nr 30, poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r., nr 124, poz. 1302, ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r., poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2024-2027 uwzględnia również założenia programowe określone w dokumentach opracowanych na szczeblu krajowym i wojewódzkim.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

4.1.1. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI NA LATA 2023-2026

W dniu 8 grudnia 2023 roku Uchwałą nr 242 Rada Ministrów przyjęła strategiczny dla Polski dokument – Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

Wyznacza on kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Program ma zapewnić efektywną ochronę i opiekę nad zabytkami poprzez m.in.:

- ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości,
- podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju,
- cyfryzację jak również podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

W szczególności program wskazuje sposoby ochrony i opieki nad zabytkami poprzez:

- definiowanie modelu i systemu wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- tworzenie systemu bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

W odniesieniu do cyfryzacji i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych zaproponowano rozwój cyfryzacji procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków, opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Program wskazał również potrzebę zwiększenia zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.: wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+), digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego, oraz rozwój portalu zabytek.pl.

W zakresie związanym z edukacją i podnoszeniem świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego zaproponowano: włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach, prowadzenie kampanii społeczno-edukacyjnych dotyczących zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego, wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych odbywać się będzie poprzez m.in.: wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami, prowadzenie warsztatów konserwatorskich – praktyk prac konserwatorskich, wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych, jak również poprzez inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Ponadto w programie zwrócono uwagę na zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych i modernizacyjnych czy adaptacyjnych, co jest efektem ciągłego rozwoju Polski. Uznano między innymi za konieczne, przyspieszenie postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie do praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym realizatorem programu jest państwowa instytucja kultury Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO 2030

Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r. Głównym celem Strategii jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Przyporządkowano temu cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnosi się pośrednio do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym;
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury. W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków.

4.2. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO DO ROKU 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030+. Innowacyjne Mazowsze została przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy mają wpływ na rozwój województwa mazowieckiego poprzez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Za cel główny przyjęto „Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałe

i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”. Jego realizacja odbywać się będzie poprzez pięć celów strategicznych. Do każdego celu przypisane zostały kierunki działań oraz działania.

W obszarze kultura i dziedzictwo wskazano:

Cel: Mazowsze bogate kulturowo.

Kierunek działania: Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. Działania:

- Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych;
- Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych;
- Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa. Działania:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze;
- Rozwój infrastruktury turystycznej i około turystycznej. W tym wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych;
- Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym;
- Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej;
- Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej;
- Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej;
- Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki.

Kierunek działania: Upowszechnianie kultury i twórczości. Działania:

- Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych;
- Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej;
- Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego;
- Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja).

Kierunek działania: Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.

Działania:

- Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych;
- Promowanie potencjału kulturowego Warszawy.

W Strategii opisano dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego, które wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) sytuuje województwo na drugim miejscu w Polsce, za województwem dolnośląskim. Najlepiej zachowanymi zabytkami na Mazowszu są obiekty sakralne. Stanowią one kategorię zabytków, która utrzymuje ciągłość użytkowania zgodnie z ich pierwotną funkcją. Zabytki te posiadają często ponadprzeciętne wartości zabytkowe i są na bieżąco remontowane i konserwowane. Województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4). Województwo posiada – nieobjęte formami ochrony zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych.

Ważną rolę pełnią ośrodki budowania tożsamości kulturowej. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają ośrodki związane z wybitnymi postaciami i kultem religijnym, m.in. Żelazowa Wola, Czarnolas, Niepokalanów (Paprotnia) i Góra Kalwaria. Istotnymi elementami dziedzictwa kulturowego są też miasta historyczne, miasta ogrody (np. Podkowa Leśna), obiekty fortyfikacyjne (np. Twierdza Modlin), a także obiekty przemysłowe (np. w Radomiu) i zabytki techniki (np. w Warszawie). Szczególnymi obszarami, zarówno ze względu na wartość, jak i pamięć historyczną, są również miejsca martyrologii, miejsca pamięci oraz cmentarze (w tym zabytkowe). Dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków. Istotnymi problemami (barierami) dla zachowania obiektów zabytkowych są m.in.:

- brak użytkowania, niedostateczne zabezpieczenie;
- niewystarczająca ilość prac konserwatorskich i środków finansowych;
- nietrwały budulec (np. obiekty drewniane charakterystyczne dla regionu mazowieckiego).

Czynnikiem utrudniającym objęcie odpowiednią ochroną zabytków w województwie jest również ich duże rozproszenie przestrzenne. Postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych. Proces urbanizacji stwarza zagrożenie dla cennych obszarów kulturowych. Warszawa jest jednym z najbardziej narażonych na presję urbanistyczną miast ze względu na swój dynamiczny rozwój.

Ważne w zakresie ochrony różnorodności kulturowej jest podnoszenie świadomości mieszkańców i wykorzystanie potencjału kulturowego dla celów turystycznych. W Strategii opisano także kulturę oraz turystykę, której rozwój w ostatnich latach jest bardzo dynamiczny. Rośnie potencjał turystyczny w zakresie

między innymi wyjazdów biznesowych, uzdrowiskowych, kulturowych, przyrodniczych, tematycznych, w tym historycznych.

4.2.2. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został uchwalony Uchwałą nr 22/18 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 19 grudnia 2018r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego jako element regionalnego planowania strategicznego ma na celu równoważenie różnych sfer rozwoju województwa w przestrzeni a jednocześnie służyć konkretyzacji przestrzennej celów sformułowanych w strategii rozwoju województwa mazowieckiego i określa uwarunkowania przestrzenne do formułowanych programów rozwoju. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW) został ukształtowany przez ustawodawcę, jako poziom odniesienia dla planowania przestrzennego gmin, łączący politykę przestrzenną państwa i województwa. Oznacza to, że w PZPW poza polityką przestrzenną województwa, zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, powinny znaleźć się także ustalenia polityki przestrzennej państwa.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zostały określone działania, m.in.:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i urbanizacji;
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację, rekultywację oraz ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

4.2.3. WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2022-2025

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 169/21 z dnia 21 grudnia 2021 r. W dokumencie wskazano nadrzędny cel określony w jego misji: „Podniesienie skuteczności opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.”

Zidentyfikowano główne problemy w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i na tej podstawie wytyczono trzy obszary strategiczne:

- Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

Cele: Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków, kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

- Optymalizacja systemu dostępu właścicieli do środków.

Cele: Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich, dbałość o zabytki własne województwa

- Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Cele: Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa, wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

W ramach ww. celów przewidziano wiele działań, min.:

- Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD);
- zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa;
- kontynuowanie konkursu „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”;
- coroczny konkurs „Odkrywamy nasze dziedzictwo”;
- dotowanie prac konserwatorskich i robót budowlanych;
- dokumentowanie zabytków architektury XX w. województwa mazowieckiego;
- kontynuowanie inwentaryzacji i wyodrębnienia typów zabudowy drewnianej województwa;
- realizacja programu „Nasza żywa tradycja”;
- tworzenie systemu promocji mazowieckiego dziedzictwa.

Jednocześnie zaktualizowano stan dziedzictwa materialnego i niematerialnego w województwie mazowieckim. Zwiększyła się liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków: 7912. Na terenie województwa występuje ponad 2,5 tysiąca stanowisk archeologicznych. Wśród tradycji aktualnie figurujących na krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego, pięć dotyczy terenu województwa mazowieckiego.

4.3. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

4.3.1. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU ZWOLEŃSKIEGO NA LATA 2023-2027

Niniejszy dokument został przyjęty uchwałą nr LIX/383/2023 Rady Powiatu Zwoleńskiego z dnia 10.10.2023r. Wyznacza główne cele i kierunki rozwojowe oraz środki prowadzące do ich realizacji. Skupia się w dużym stopniu na podstawowych i najważniejszych problemach powiatu, warunkujących jego rozwój społeczny i gospodarczy, w tym również zwiększeniu poziomu atrakcyjności turystycznej obszaru. W rozdziale 2 powyższego dokumentu dotyczącego syntezy diagnozy powiatu zwoleńskiego w wymiarze gospodarczym w punkcie dotyczący turystyki zawarto krótki opis przyrodniczo-kulturowy terenu powiatu ze wzmianką o zabytkach sakralnych jak również dworsko-folwarcznych. W tym turystycznych szlakach pieszych, rowerowych i konnych. W rozdziale 3 dotyczącym z kolei wniosków z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i środowiskowo-przestrzennej w wymiarze gospodarczym zdiagnozowano następujące wyzwania:

- Integracja oferty turystycznej oraz promowanie produktu turystycznego – marki Jana Kochanowskiego;
- Opracowanie strategii promocji powiatu w oparciu o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe powiatu.

Określono wizję powiatu zwoleńskiego jako miejsce atrakcyjne do zamieszkania ze względu na walory przyrodnicze, czyste środowisko, z dostępnymi wysokiej jakości usługami dla mieszkańców, dobrze skomunikowany, dostarczający miejsc pracy, przyjazny dla przedsiębiorców. Jak również atrakcyjne dla turystów, w pełni wykorzystujący markę Jana Kochanowskiego, poprzez miejsca związane z jego życiem i twórczością: Sycynę, Czarnolas i Zwoleń.

Wśród celów strategicznych i operacyjnych oraz zadań określono m.in.:

Cel strategiczny: Konkurencyjny powiat

Cele operacyjne: Wspieranie turystyki i ochrona dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań:

1. Integrowanie działań kulturalnych realizowanych na terenie powiatu;
2. Modernizacja i rozbudowa obiektów infrastrukturalnych dla instytucji kultury oraz obiektów turystycznych;
3. Rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej poprawiającej dostęp turystów do oferowanych usług;
4. Rozbudowa i synchronizacja ścieżek rowerowych w powiecie;

5. Wspieranie ochrony zabytków oraz miejsc związanych z dorobkiem, życiem i twórczością poety Jana Kochanowskiego;
6. Organizacja wydarzeń w zakresie propagowania dziedzictwa kulturowego powiatu;
7. Wspieranie działań na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa turystów;
8. Propagowanie projektów edukacyjnych wykorzystujących zasoby kulturowe i przyrodnicze powiatu;
9. Wspieranie działań organizacji pozarządowych poszerzających ofertę turystyczną powiatu;
10. Pozostałe działania związane ze wspieraniem turystyki i ochrony środowiska kulturowego.

5. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

5.1. GMINNE PROGRAMY OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gmina Kazanów:
Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kazanów na lata 2024-2027 został opracowany i złożony w urzędzie konserwatorskim do zaopiniowania.
Gmina Policzna:
Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Policzna na lata 2023-2027 przyjęty Uchwałą nr LVI/310/2023 Rady Gminy Policzna z dnia z dnia 10 marca 2023r.
Gmina Przyłęk:
Gminny Program opieki nad zabytkami dla Gminy Przyłęk na lata 2023-2026 przyjęty Uchwałą nr 357/LXVIII/23 Rady Gminy Przyłęk z dnia 29 marca 2023r.
Gmina Teczów:
Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Teczów na lata 2023-2026 przyjęty Uchwałą nr LXIII/318/2022 Rady Gminy Teczów z dnia 30 grudnia 2022r.
Miasto i Gmina Zwoleń:
Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Zwoleń na lata 2024-2027 w trakcie opracowywania.

5.2. GMINNE EWIDENCJE ZABYTEKÓW

W załączniku nr 1 i 2 znajdują się pełne wykazy Gminnych Ewidencji Zabytków obiektów architektonicznych i stanowisk archeologicznych dla Gmin: Kazanów, Policzna, Przyłęk, Teczów oraz Gmina i Miasto Zwoleni.

5.3. MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ZAWIERAJĄCE USTALENIA ODNOŚNIE OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Miasta Zwoleni uchwalony został dn. 25.11.2003r., uchwałą nr XIII/95/2003 Rady Miejskiej w Zwoleniu.

Ochrona dziedzictwa kulturowego została ujęta w § 7.

Na obszarach stref ujętych w § 6 ust.3-27 obowiązują następujące wymogi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ochronie prawnej podlegają obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, tj. kościół parafialny p.w. Podniesienia Krzyża w Zwoleniu z kaplicą cmentarną oraz park (podworski) w Zwoleniu do granicy administracyjnej ze Strykowicami Górnymi;
- za obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską, uznaje się: cmentarz przykościelny – ustanawia się 100 m strefę ochrony konserwatorskiej wokół obiektu, drzewostan prowadzący na cmentarz przykościelny, cmentarz katolicki - ustanawia się 150 m strefę ochrony konserwatorskiej, cmentarz żydowski /kirkut/, kapliczkę na ul. Radomskiej - ustanawia się 50 m strefę ochrony konserwatorskiej, kompleks zabudowy Technikum Rolniczego w granicach parceli;
- wszelkie prace i roboty przy zabytkach oraz w obrębie stanowisk archeologicznych i ich stref ochrony, prace archeologiczne i wykopaliskowe wolno prowadzić tylko za zezwoleniem właściwych służb konserwatora zabytków;
- bez zezwolenia właściwych służb konserwatorskich nie wolno zabytków przerabiać, odnawiać, rekonstruować, konserwować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian;
- ustala się strefę ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego dla krajobrazu kulturowego centralnej części miasta Zwoleni, w granicach według rysunku planu w strefie ochrony konserwatorskiej ochronie podlega układ urbanistyczny, to jest historyczny układ rynku z wybiegającymi z jego naroży ulicami wraz z drzewostanem parkowym oraz zabudową pierzei rynku /do dwóch kondygnacji/, parterową zabudową ulicy Krakowskiej i Staropuławskiej, jak również pojedyncze obiekty o charakterze zabytkowym, według szczegółowych postulatów służb konserwatorskich;

- gabaryty i charakter nowej zabudowy w strefie ochrony konserwatorskiej powinien być dostosowany do skali urbanistycznego zespołu zabytkowego oraz posiadać cechy rodzimej architektury, z zastosowaniem wytycznych i postulatów służb konserwatorskich;
- w strefie ochrony konserwatorskiej działania inwestycyjne prowadzi się w porozumieniu i po akceptacji służb konserwatorskich, według obowiązujących przepisów szczególnych i odrębnych.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Zwolen uchwalona została dn. 29.01.2009 r. uchwałą nr XXXIII/264/2009 Rady Miejskiej w Zwoleń.

Dotyczy terenów o funkcji mieszkalnictwa jednorodzinnego i komunikacji lokalnej, zlokalizowanych w rejonach ulic: Armii Krajowej, Wojska Polskiego, Żeromskiego i Słowackiego. Ochrona dziedzictwa kulturowego została ujęta w § 8.

Ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

W przypadku lokalizacji nowych inwestycji związanych z wykonywaniem robót ziemnych we wskazanych przez odpowiedni organ rejonach zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, projekty tych inwestycji należy uzgadniać z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków lub organem działającym w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną.

Poza rejonami, o których mowa w ust. 1, w przypadku odkrycia podczas robót ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy:

- a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- c) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub organu działającego w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Zwolenia.

Zgodnie z przepisami prawa o ochronie dóbr kultury, wstrzymanie robót, o którym mowa w ust. 2 pkt a winno trwać do czasu uzyskania decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub organu działającego w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną) o sposobie dalszego postępowania z odkrytym przedmiotem, lub w razie nie dokonania przez konserwatora odpowiednich oględzin przedmiotu – nie więcej niż 5 dni.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Zwolen uchwalony został dn. 25.11.2003r., uchwałą nr XIII/96/2003 Rady Miejskiej w Zwoleń.

Ochrona dziedzictwa kulturowego została ujęta w § 8.

Na obszarach stref ujętych w § 6 ust.3-18 obowiązują następujące wymogi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ochronie prawnej podlegają obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, tj.: w Jasięcu Soleckim park pałacowy założony około połowy XIX wieku oraz kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP ze strefami ochrony konserwatorskiej, resztówka zespołu dworskiego w Sycynie z przełomu XIX i XX wieku;
- za obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską, uznaje się min.: kapliczkę i krzyż przydrożny we wsi Koszary ze strefą 50 m, kapliczkę we wsi Męciszów ze strefą 50 m, dwa krzyże przydrożne we wsi Strykowice Górne ze strefami 50 m;
- wszelkie prace i roboty przy zabytkach oraz w obrębie stanowisk archeologicznych i ich stref, prace archeologiczne i wykopaliskowe, wolno prowadzić tylko za zezwoleniem właściwych służb konserwatora zabytków;
- bez zezwolenia właściwych służb konserwatorskich nie wolno zabytków przerabiać, odnawiać, rekonstruować, konserwować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian;
- gabaryty i charakter nowej zabudowy w strefie ochrony konserwatorskiej powinien być dostosowany i posiadać cechy rodzimej architektury.

6. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU ZWOLEŃSKIEGO

6.1. CHARAKTERYSTYKA POWIATU ZWOLEŃSKIEGO

Powiat zwoleński znajduje się w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego i obejmuje obszar 571 km². W skład powiatu wchodzi cztery gminy wiejskie: Kazanów, Policzna, Przyłęk, Tczów i jedna miejsko-wiejska: Zwolen. Graniczy z powiatami: kozienickim, radomskim- ziemskim, lipskim oraz puławskim i opolskim w województwie lubelskim. W Zwoleniu krzyżują się dwie drogi krajowe: Łódź–Lublin (droga nr 12), Warszawa-Kraków (droga nr 79).

Przez teren powiatu przebiegają również dwie drogi wojewódzkie (droga nr 733) (Zakrzew-Wolanów – Kowala – Skaryszew – Rawica – Tczów - Karszówka) oraz (droga nr 787) (Pionki –Suskowola -Sucha -Zwolen). Powiat zwoleński ma charakter rolniczy. Użytki rolne zajmują ok. 81% obszaru powiatu (w tym grunty orne zajmują 68, 92%). Lasy zajmują ok. 15% terenu. Nie występuje ciężki przemysł.

Krajobraz i przyroda

Powiat zwoleński położony jest na terenie Niziny Środkowomazowieckiej (Równina Kozienicka) i Wzniesień Południowomazowieckich (Równina Radomska) oraz częściowo Wyżyny Lubelskiej (Małopolski Przełom Wisły). Powierzchnia powiatu jest zasadniczo płaska. Monotonie terenu łamią wydmy (północna i południowa część gminy Zwolen), doliny rzek oraz wysokie zbocza doliny Wisły. Sieć hydrograficzną powiatu tworzą

rzeczki, m.in.: Zwolenka, Plewka, Piątkowy Stok, Iłżanka, Tczówka, Struga Policka, Czerniawka. Środowisko przyrodnicze powiatu jest dobrze zachowany. Istnieją różne typy ekosystemów i obszarów chronionych, cennych przyrodniczych.

Obszarowe formy ochrony przyrody i ekosystemy w powiecie zwoleńskim
Rezerwat „Ługi Helenowskie” utworzony w 1985r. o powierzchni 93,56 ha, znajduje się na terenie nadleśnictwa Zwoleń. Ochroną objęte są rzadkie siedliska torfowiskowe.
Rezerwat „Okólny Ług” utworzony w 2001r. o powierzchni 168,9 ha, jego część położona jest we wschodniej części gminy Policzna. Ochroną objęte są siedliska torfowiskowe. Jest to jedno z nielicznych miejsc o naturalnym, nieprzekształconym charakterze.
Rezerwat „Miodne” o powierzchni 20,38 ha utworzony w 1985r., znajduje się na terenie gminy Zwoleń. Ochronie podlega fragment lasu mieszanego z naturalnym skupiskiem buka.
Rezerwat „Borowiec” o powierzchni 57,3 ha, utworzony w 1990r., położony jest w dolinie rzeki Zwolenki. Ochroną zostały objęte unikalne w skali kraju środowiska wraz z fauną i florą (turzyca nitkowata, żurawina błotna, wolffia bezkorzeniowa czy rzęsa garbata. Celem jest zachowanie w niezmienionym stanie dolin rzecznej.
Park krajobrazowy o powierzchni 2 517,1 ha. Północno-zachodni fragment powiatu zwoleńskiego znajduje się w obszarze Kozienickiego Parku Krajobrazowego. Z terenem parku w dużej części pokrywa się obecnie obszar Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Puszczy Kozienickiej”. Został utworzony w 1994 roku na powierzchni 29 927 ha na terenie Nadleśnictwa Kozienice i części nadleśnictw Radom i Zwoleń.
Obszar chronionego krajobrazu o powierzchni 3 592 ha. Na terenie Puszczy Kozienickiej, w części wchodzącej w obszar gminy Zwoleń utworzono Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Zwolenki”. Teren ten, zwłaszcza w środkowym i dolnym biegu rzeczki, odznacza się szczególnie dużymi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi. Rzeka, silnie meandrując w wąskiej dolinie, tworzy malownicze zakola. W dolinie rzeczki, posiadającej liczne torfianki, ukształtował się niepowtarzalny układ specyficznych środowisk, nie występujących w innych dolinach rzecznych w regionie.
Zespół przyrodniczo- krajobrazowy o powierzchni 22,6 ha. Na terenie powiatu zwoleńskiego znajduje się zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Sycyna”, utworzony w 2003 roku. Posiada on łączną powierzchnię 22,6 ha (z otuliną o powierzchni 48,4 ha). Ochroną objęto pozostałości dawnego założenia parkowo-dworskiego oraz fragment rzeki Sycynki stanowiącej prawobrzeżny dopływ Zwolenki.

Na obszarze powiatu zwoleńskiego (w jego części) ustanowiono pięć obszarów sieci Natura 2000:

Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk „Dolina Zwolenki”,

Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk "Przełom Wisły w Małopolsce",

Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk "Puszcza Kozienicka",

Obszar Specjalnej Ochrony „Ostoja Kozienicka”,

Obszar Specjalnej Ochrony "Małopolski Przełom Wisły".

Na obszarze powiatu zachowało się parki podworskie z zabytkowym drzewostanem. Należą do nich założenia parkowe w Grabowie Starym, Sycynie, Strykowicach Górnych, Jasieńcu Soleckim (Kolonii), Policznie i Czarnolesie.

Turystyka

Wysokie walory turystyczne powiatu zwoleńskiego odnoszą się przede wszystkim do dziedzictwa historycznego tych terenów. Pamięć dokonań największego polskiego poety doby renesansu związana jest nieodłącznie z Sycyną - miejscem narodzin poety oraz Czarnolasem miejscem jego zamieszkania i Zwoleniem nekropolią rodu Kochanowskich. Miejsca te bogate w obiekty kulturowe, zabytki i pamiątki wpływają na kształtowanie się siatki szlaków turystycznych.

Szlaki piesze/rowerowe

Szlak (zielony) - 57.5 km; Głusiec - Opactwo - Sieciechów - Garbatka - Krępiec - Pionki PKP - Mireń - Sucha - gajówka Miodne - Koszary – Zwoleń. Szlak atrakcyjny przyrodniczo. Przebiega południowym fragmentem puszczy kozienickiej przez rezerwat „Miodne” kończy się na zabytkach Zwolenia.

Szlak (żółty) - 20.8 km; Czarnolas - Policzna - Sucha - Linów - nadleśnictwo Zwoleń (Miodne PKS). Szlak im. Jana Kochanowskiego, wyznaczony w 1980r. – biegnie południową częścią Puszczy Kozienickiej, rezerwatem „Miodne”. Na trasie: Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie, zabytki w Czarnolesie i Policznie oraz inne ślady związane z Janem Kochanowskim.

Szlak (niebieski) - 107 km; Janowiec - Polesie Wojszyńskie - Leokadiów - Czarnolas - Garbatka - Kociołki - Kozienice - Łuczynów - Chodków - Studzianki Pancerne - Trzebień - Magnuszew – Mniszew. Szlak wyznakowany jest przez nieżyjącego już dziś działacza radomskiej turystyki, Witaliusza Demczuka. Poza atrakcjami przyrodniczymi na trasie występują liczne, interesujące zabytki architektury: w Janowcu, Gródku, Czarnolesie, Kozienicach, Trzebieniu i Magnuszewie.

Szlaki tematyczne/kulturowe

Szlak rodu Kochanowskich - jako projekt został zrealizowany w 2014r. w partnerstwie przez Parafię Rzymskokatolicką p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu, Diecezję Radomską, Muzeum imienia Jacka Malczewskiego w Radomiu, Gminę Zwoleń, Powiat Zwoleński. Obejmuje on sześć kościołów (m.in. w Radomiu, parafialny w Przytyku i w Skrzynnie), zespół dawnego Opactwa Benedyktynskiego w Sieciechowie, zespół dworski Kochanowskich w Czarnolesie (XIX w.), obelisk w Sycynie (1621 r.), park podworski (XVIII-XIX w.), zespół dworski w Zameczku k. Przytyka (XIX w.) oraz wieś Kochanów.

Szlak Książąt Mazowieckich – na Placu Jana Kochanowskiego i przy kaplicy św. Anny w Zwoleniu w 2015r. stanęły tablice informacyjne Szlaku Książąt Mazowieckich. Zwoleń położony jest na szlaku księcia Janusza, wiodącym z Czerska do Chlewisk.

Szlak Żółwia i Dinozaura – trasa szlaku obejmuje długość ok.60 km i prowadzi od Bałtowa poprzez m. in. Solec.n. Wisłą, Andrzejów do Janowca

6.2. RYS HISTORYCZNY POWIATU ZWOLEŃSKIEGO

Teren obecnego powiatu zwoleńskiego w okresie monarchii wczesnopiastowskiej (X-XII w.) znajdował się na pograniczu Mazowsza i Małopolski. Sieć osadnicza w omawianym okresie, skupiała się głównie na wschód od środkowego biegu Wisły. Źródła historyczne potwierdzają istnienie osadnictwa na terenach Puszczy Radomskiej już w końcu XII wieku. Rywalizacja o ten obszar trwała do początków rozbicia dzielnicowego, kiedy to Małopolanie opanowali ostatecznie teren aż do Pilicy. Obszar ten wszedł ostatecznie w skład księstwa sandomierskiego w latach 40 - tych XII stulecia. Teren dzisiejszego powiatu zwoleńskiego znajdował się w dzielnicy należącej do Henryka Sandomierskiego obejmującej ziemię sandomierską aż do Pilicy. Najdalszy, ku północy, zasięg dzielnicy sandomierskiej wyznaczony jest przez nadania Kazimierza Sprawiedliwego z 1191 roku kolegiacie sandomierskiej Świerże nad Wisłą na północ od Sieciechowa. Na terenach obecnego powiatu zwoleńskiego sieć osadnicza rozwijała się już od X wieku. Jej rozwój uzależniony był od sieci dróg, rozwoju handlu i rodzaju zależności feudalnej istniejącej na danym obszarze. Powstawały osady służebne, sieci parafialne, wsie będących uposażeniem klasztorów. O jej rozwoju na terenie Puszczy Radomskiej świadczy fakt, iż w XII wieku wsie Policzna, Sycyna, Tczów, Brzezinki Stare stanowiły uposażenie kolegiaty sandomierskiej. Osadnictwo nasiliło się w okresie od XIII do XIV oraz XV wieku wraz z rozwojem lokacji miast na prawie magdeburskim (Zwoleń otrzymał prawa miejskie w 1425 roku). Na rozwój sieci osadniczej wpływało przede wszystkim korzystne położenie na międzynarodowym szlaku handlowym wiodącym z Rusi Kijowskiej poprzez Lublin i Radom do Rzeszy Niemieckiej. Przywileje handlowe Władysława Jagiełły (1386-1434) umocniły wymianę towarową i wzmocniły rozwój miast położonych wokół szlaku. W czasie zjednoczenia państwa

polskiego w XIV wieku i panowania Kazimierza Wielkiego (1333-1370) ziemia zwoleńska weszła w skład województwa sandomierskiego i powiatu radomskiego.

Przynależność administracyjna utrzymana została do końca istnienia I Rzeczypospolitej. Teren obecnego powiatu należał do kompleksu dóbr leśnych powiększanych przez kolejnych władców Polski drogą kupna lub wymiany w województwie sandomierskim. Od XVI wieku stanowił najbardziej dochodową własność królewską, obejmował liczne folwarki, wsie, cztery miasta wykorzystujące zasoby przyrodnicze. Największe dochody przynosił za panowania Jagiellonów w czasie prężnego rozwoju handlu i rolnictwa oraz mądremu zarządzaniu królewskich właścicieli. Sposobem na uzyskanie dodatkowych dochodów z dóbr królewskich stało się wydzierżawianie ich części i tworzenie tzw. starostw niegrodowych, z których król pobierał opłatę dzierżawną. W ten sposób w 1571 roku powstało starostwo niegrodowe obejmujące Zwoleń, Bartodzieje, Rawicę, Suchą i Suską Wolę nadaną w dzierżawę podkomorzemu lubelskiemu, Janowi Boguszowi. Wyodrębnienie tych dóbr spowodowało powstanie nowego ośrodka administracyjnego i podniosło jego rangę. Zwoleń jako starostwo niegrodowe pełniło funkcję stricte zarządzającą i gospodarczą. Stały się one niezwykle istotne w okresie największego rozwoju ekonomicznego tego regionu na przełomie XVI-XVII wieku czemu sprzyjały położenie geograficzne, przywileje lokacyjne i handlowe. Został on zahamowany w 2 połowie XVII wieku przez kataklizm wojny polsko-szwedzkiej (1655-1660), wojny północnej (1701-1721), której teatrem stał się również teren dzisiejszego powiatu zwoleńskiego.

Po trzecim rozbiórce Polski w 1795 roku teren ziemi zwoleńskiej znalazł się w granicach monarchii habsburskiej w ramach utworzonej Galicji Zachodniej cyrkułu radomskiego. Zmiana przynależności terytorialnej nastąpiła w 1809 roku na skutek przegranej wojny Austrii z napoleońską Francją. Teren ten włączono do nowopowstałego Księstwa Warszawskiego, departamentu radomskiego i powiatu kozienickiego. W 1815 roku na mocy traktatu wiedeńskiego i utworzeniu Królestwa Polskiego, związanego z Cesarstwem Rosyjskim, teren obecnego powiatu został administracyjnie przydzielony do województwa sandomierskiego i powiatu kozienickiego ze stolicą w Radomiu. W czasie powstania listopadowego ziemia zwoleńska była widownią walk powstańczych gen Dwernickiego i rosyjskiej armii gen. Geismara.

Kłęska powstania spowodowała reformę administracyjną i w efekcie zaostrzenie polityki rosyjskiej wobec Polski. Na mocy ukazów carskich teren obecnego powiatu zwoleńskiego znalazł się w guberni radomskiej i powiecie radomskim. Trzydzieści lat później ziemia zwoleńska była świadkiem walk powstańczych z lat 1863-1864 pod dowództwem pułkownika Dionizego Czachowskiego i Władysława Kononowicza. Mogiły powstańcze stanowią miejsca pamięci walk z tego okresu. Wydarzenia po 1864, całkowite ograniczenie autonomii Królestwa, reforma administracyjna mająca na celu zwiększenie kontroli władz carskich oraz rusyfikację Polaków były wynikiem próby uzyskania niepodległości. Zwiększono liczbę powiatów i guberni a teren obecnego powiatu znalazł się w guberni radomskiej w powiecie kozienickim. W ramach działań restrykcyjnych pozbawiano miasta praw miejskich i tak w 1869 roku miejscowość Zwoleń stała się osadą z siedzibą władz gminnych. W okresie I wojny światowej w regionie zwoleńskim odbyło się wiele pochodów wojsk, wiele miejscowości zostało ostrzelanych i poniosło wiele szkód. W październiku 1914 roku rozegrała się bitwa wojsk austriacko-

niemieckich i rosyjskich pod Laskami i Anielinem oraz Policzną (zniszczenie zabudowy Policzny, Gródka, Zawady, Wólki Polickiej). Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku w wyniku decyzji administracyjnych ziemia zwoleńska znalazła się w województwie kieleckim i powiecie kozienickim. Zwoleń był siedziba władz gminnych i przywrócono mu prawa miejskie w 1925 roku. W okresie II Rzeczypospolitej Zwoleń był stanowił centrum rozwoju handlu, rzemiosła, edukacji. Był ośrodkiem administracyjnym. W czasie II wojny światowej teren obecnego powiatu zwoleńskiego należał do dystryktu radomskiego w Generalnej Guberni. W tym czasie hitlerowcy dokonali wiele masowych egzekucji, m.in.: w Policznie, Kazanowie, Zwoleniu. Po 1945 roku tworzono powiat kozienicki w województwie kieleckim. Powiat zwoleński utworzono w 1955 roku, który funkcjonował do 1975 roku. Wraz z kolejną reformą teren obecnego powiatu zwoleńskiego funkcjonował w latach 1975-1990 w województwie radomskim. Ponownie powiat zwoleński powołano na mocy ustawy samorządowej 01.01.1999 roku i włączono go do województwa mazowieckiego.

6.3. KRAJOBRAZ KULTUROWY POWIATU ZWOLEŃSKIEGO

Według ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. krajobrazem kulturowym jest przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Krajobraz powiatu zwoleńskiego jest otwarty, wiejski (z ośrodkiem małomiasteczkowym w Kazanowie i Zwoleniu), rolniczy, płaski, w części północno - zachodniej lesisty; urozmaicony obszarami przyrodniczymi i elementami krajobrazu naturalnego (doliny rzek, tereny leśne oraz kępy drzew, łąki). Generalnie nieprzekształcony mimo zaistniałych, negatywnych zjawisk w XX w. (wojny światowe – zniszczenia wojenne, okres po 1945 - degradacja wielu obiektów zabytkowych, okres transformacji ustrojowej w latach 90-tych - zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej, realizowanie inwestycji niezgodnie ze standardami konserwatorskimi i przestrzennymi). Siatka osadnicza kształtowała się od XII w. Na przestrzeni wieków pierwotne typy wsi zostały w wielu przypadkach zatarte. Najliczniejsze są obecnie wsie o charakterze ulicówek i rzędówek w połączeniu z zabudową rozproszoną. W Lucimi w gm. Przyłęk występuje układ wielodrożnicy z wyodrębnionym placem- miejscem przecięcia się wielu dróg. Na terenie powiatu istnieją dwa układy urbanistyczne w Kazanowie i Zwoleniu. W krajobrazie kulturowym powiatu zwoleńskiego występuje duża różnorodność typów zabytków. Co jest charakterystyczne dla krajobrazów wiejskich województwa mazowieckiego przeważają zabytki o charakterze sakralnym (kościół, kaplice, cmentarze) oraz obiekty małej architektury (kapliczki, krzyże i figury przydrożne). Znaczną liczbę reprezentują też zabytki dworskie i folwarczne. Najcenniejsze to: zespół dworsko - parkowy w Czarnolesie i zespół pałacowo - parkowy w Policznie. Dawna zabudowa wiejska zachowała się szczątkowo. Podobnie dzieje się z licznymi kiedyś młynami i wiatrakami. W powiecie zwoleńskim najważniejsze miejsca kulturowe związane są z poetą Janem Kochanowskim i rodem Kochanowskich (Sycyna, Czarnolas, Gródek, Policzna, Zwoleń).

6.4. ZABYTKI OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ (REJESTR /A/)**Obiekty zaznaczone pogrubieniem stanowią własność Powiatu Zwoleńskiego**

Gmina	Adres	Obiekt	Nr rejestru zabytków
Kazanów	Kazanów	Kościół par. p.w. Przemienienia Pańskiego z lat 1788-1790 wraz z kapliczkami przykościelnymi z XIX w.	218 z 05.10.1956r.
	Kazanów	Cmentarz parafialny rzym.-kat., 1807r.	468/A/91 z 05.11.1991r.
	Kazanów	Cmentarz żydowski, poł. XVIII w.	467/A/91 z 05.11.1991r.
	Kowalków	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Bpa (kościół i dzwonnica) z 1 poł. XX w. wraz z otoczeniem w granicy działki nr ew. 562	A-1020 z 19.04.2011r.
Policzna	Czarnolas	Zespół dworski - dwór murowany z 1870r., kaplica dworska z lat 1826-1846, park dworski z poł. XIX w.	42/A/80 z 28.04.1980r.
	Gródek	Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy z lat 1593-1595, 1643r., 1907r. Dzwonnica, poł. XVIII w., 1935r.	64/A/81 z 05.03.1981r.
	Policzna	Kościół parafialny p.w. św. Stefana z lat 1889-1894	100/A/81 z 18.03.1981r.
	Policzna	Ogrodzenie placu przykościelnego obejmującego mur, bramę i kaplice wraz z	A-1770 z dnia 03.04.2023r.

		terenem przy kościele Parafialnym pw. św. Stefana	
	Policzna	Zespół pałacowy, 4 ćw. XIX w. (pałac, pawilon, park, brama wjazdowa- nie istnieje, portiernia- nie istnieje)	245/A/84 z 20.03.1984r. i z 22.01.1997r.
	Policzna	Gorzelnia murowana k. XIX w.	387/A/88 z 15.05.1988r.
Przyłęk	Grabów n/Pilicą	Kaplica XIX/XX w.	66/A/81 z 03.03.1981r.
	Grabów n/Pilicą	Park poł. XIX w.	733 z 20.12.1957r.
	Łągów 97	Kościół parafialny p.w. św. Floriana z lat 1862-1863	329/A z 07.11.1985r.
Tczów	Rawica	Dom nr 47, 1872 r. – nie istnieje	822 z 14.03.1973r.
	Rawica	Spichrz drewniany 3 ćw. XIX w. – nie istnieje	314/A/85 z 14.08.1985r.
	Tczów 30	Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela z lat 1910-1926	287/A/85 z 24.04.1985r.
	Tczów	Chałupa nr 65, 1867 r. – nie istnieje	559/A/70 z 27.08.1970r.
	Wilczy Ług	Dom drewniany nr 8, 1840 r.- nie istnieje	308/A/85 z 08.08.1985r.
Zwoleń	Jasieniec Kolonia	Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, 1921 r.	416 z 21.01.1957r.
	Jasieniec Kolonia	Park pałacowy Poł. XIX w.	734 z 20.12.1957r. 13/A z 15.12.1978r
	Strykowice Górne	Zespół dworski (dwór, park dworski) XIX-XX w.	786/A z 16.09.1972r.

			10/A/78 z 15.12.1978r.
	Sycyna	Zespół dworski (pozostałości parku, oficyna- nie istnieje, spichlerz - młyn, wiata magazynowa, XIX-XX w.	430/A z 16.05.1990r.
	Zwoleń	Śródmieście miasta, XV-XX w.	195 z 07.04.10955r.
	Zwoleń	Kościół parafialny p.w. św. Krzyża z lat 1560-1928	190/A z 15.10.1982r.
	Zwoleń	Cmentarz parafialny, 1 poł.XIX w.	A-1336 z 09.06.2016r.
	Zwoleń	Cmentarz przykościelny, XV-XIX w., Kaplica przedpogrzebowa (kostnica) , 1902r., Ogrodzenie kościelne, koniec XIX – l. 1923/1924 w/w obiekty znajdujące się przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego	A-669 z 10.03 2006r.
	Zwoleń	Cmentarz choleryczny z 1854 r. wraz z kaplicą św. Anny ogrodzeniem i pomnikiem-krzyżem na cokole	A-669 z dnia 10 marca 2006r.

Zgodnie z art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt. 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2022 poz. 503, ze zm.) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru zabytków (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Od stycznia 2018 r. obowiązują przepisy dot. kar administracyjnych. Właścicielowi, który nie powiadomił ministra kultury albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku (znajdującego się na Liście Skarbów Dziedzictwa lub wpisanego do rejestru zabytków) nie później niż w terminie 14 dni od dowiedzenia się o tym zdarzeniu. Taką samą karę przewidziano wobec osób, które uniemożliwiają lub utrudniają dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy.

Kary w wysokości od 500 do 500 000 zł grożą z kolei m.in. za prowadzenie bez pozwolenia albo niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub badania konserwatorskie, roboty budowlane i badania archeologiczne w otoczeniu zabytku /zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rozdział 10a.

Wpis do rejestru zabytków

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru zabytków (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Wnioski oraz procedura wpisu do rejestru zabytków dostępna na stronie www.mwkwz.pl.

6.5. ZABYTKI NIERUCHOME

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości.

Wybrane zabytki w powiecie zwoleńskim

- **Kazanów, Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego**

Pierwotnie w Kazanowie znajdowała się drewniana kaplica wystawiona w 1550 roku. Kościół również drewniany wystawiono w 1673 roku. Obecny, murowany wybudowano w latach 1788-1790 z fundacji Jana Kantego Wąsowicza, dziedzica Kazanowa i łowczego stężyckiego. W latach 1929-1934 świątynię rozbudowano. Dobudowano północną część nawy, kaplice i skarbczyk od strony zachodniej.

Kościół murowany zbudowany z cegły, otynkowany, wzniesiony na planie krzyża łacińskiego z półokrągłym zamkniętym prezbiterium. Po jego bokach skarbczyk i zakrystia. Nawę poprzedza kruchta. Ramiona transeptu tworzą kaplice. Budynek nakryty dachem dwuspadowym z wieżą na sygnaturkę. Fasada zwieńczona prostokątnym szczytem artykułowanym dwiema parami lizen z blendą zamkniętą półkoliście na osi i spływami po bokach, zamkniętym trójkątnym, ogzysmowanym frontonem. Kruchta niższa z trójkątnym prostym szczytem, flankowana sterczynami, udekorowana lizenami narożnymi. Podobnie ukształtowane kaplice transeptu. zwieńczona Podział elewacji sprowadzone do lizen i otworów okiennych. Wnętrze jednoprzestrzenne, polichromowane.

- **Kowalków, gm. Kazanów, Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Bpa wraz z dzwonnica**

Kościół został wzniesiony w 1 poł. XX w. W latach 1968-1969 wyremontowany. Natomiast ok. 1984r. uzyskał oryginalną dekorację snycerską (na zewnątrz i wewnątrz) o tematyce religijno- patriotycznej oraz floralnej, autorstwa Janusza Gregorczyka- miejscowego artysty, rzeźbiarza.

Kościół jest usytuowany na lekkim wzniesieniu, na skraju wsi. Jest wyraźnie wyeksponowany w krajobrazie wsi. Zbudowany z drewna w konstrukcji zrębowej na ceglanej podmurówce, oszalowany. Jest trójnawowy, orientowany o prezbiterium prostokątnym, do którego przylega od północy zakrystia. Na osi nawy usytuowana wieża i kruchta. Bryła kościoła zestawiona z prostopadłościanów. Korpus nawowy przykryty wysokim dachem dwuspadowym z sygnaturką.

Prezbiterium nakryte dachem trójspadzystym, zakrystia dwupołaciowym, wieża dachem namiotowym, kruchta dwuspadowym. Podział elewacji ogranicza się do prostokątnych otworów okiennych. Wieża podzielona na 4 kondygnacje gzymsami międzypiętrowymi (dwoma nieznacznymi i górnym mocno wydatnym, podobnie jak gzyms koronujący). Ściany wnętrza pokryte boazerią. Filary ozdobione snycerką dzielą nawy oraz wspierają chór. Strop kasetonowy ozdobiony snycerskimi motywami religijnymi w nawie głównej. Stropy naw bocznych niższe niż w nawie głównej, ozdobione malowanymi polami kasetonowymi. Stan techniczny kościoła - dobry.



Drewniana dzwonnica usytuowana jest na północny zachód od kościoła. Wzniesiona ok. 1939 r., konstrukcji słupowo-ramowej, oszalowana. Na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna zwężająca się ku górze. Przykryta dachem namiotowym. Ozdobiona dekoracją snycerską. Kondygnacje dzieli gzyms profilowany listwami. Razem z kościołem stanowią zespół drewnianych budynków sakralnych, jedyny taki w regionie zwoleńskim. Plac kościelny jest ogrodzony drewnianym płotem. Wokół kościoła nasadzonych jest wiele krzewów oraz drzew, z przewagą liściastych.

- **Policzna gm. loco, Kościół parafialny p.w. św. Stefana w Policznie**

Pierwszy kościół drewniany istniał już w XV w. Przynależał do parafii sieciechowskiej. Parafię w Policznie erygowano w 1531 roku za sprawą starń Andrzeja Białaczewskiego, właściciela dóbr polickich. Pierwszym plebanem został ks. Jan z Brzozowicy. Drugi kościół drewniany p.w. św. Antoniego i św. Jana Nepomucena ufundowała Ewa z Szaniawskich Suchodolska, kasztelanowa lubelska, ówczesna dziedziczka Policzny. Kościół ten został rozebrany w 1894 roku. W latach 1889- 1894 na nowym miejscu wybudowano kościół murowany wg proj. inż. Jerzego Wernera. Główną fundatorką świątyni była Maria z Tyzenhauzów hr. Przeździecka. Część funduszy dołożyli także wszyscy parafianie. Wiele starń względem budowy dołożył proboszcz ks. Antoni Grudziński. Kościół otrzymał wezwanie św. Stefana. Konsekrował go biskup sandomierski Antoni Xawery Sotkiewicz. Nowy kościół w tych latach ogrodzono murem z czterema kapliczkami, wzniesiono plebanię i inne budynki parafialne. W czasie I wojny światowej kościół został uszkodzony, część wyposażenia zostało skradzione. Wielokrotnie był odnawiany i restaurowany. Kościół w stylu neogotyckim wzniesiony z cegły w wiązaniu krzyżowym na granitowym posadowieniu. Trójnawowy, na planie krzyża łacińskiego z transeptem i prezbiterium zakończonym trójbocznie. Korpus halowy nakryty dachem dwuspadowym. Po bokach prezbiterium czterokondygnacyjne wieże z przybudówkami mieszczącymi schody. Ramiona transeptu

zakończone wielobocznie Elewacje o pionowych podziałach: szkarpy uskokowe i wysokie otwory okienne ostrołukowe (biforialne w elewacjach i fasadzie na pierwszej kondygnacji, triforialne nad rozetą, w wieżach jednodelne). Fasada trójosiowa, trzyczęściowa, światłocieniowa. Na osi centralnej ponad wysuniętym portalem rozeta. Trzy szczyty zwieńczone pinaklami z kwiatonami. Fryzy obiegające elewację: krzyżowe i kostkowe. Wnętrze otynkowane, sklepienie krzyżowo-żebrowe wsparte na czworobocznych filarach z półkolumnkami. W prezbiterium sklepienie sieciowe, kolebkowe w pomieszczeniach po bokach kruchty.



- **Gródek gm. Policzna, Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy wraz z dzwonnica**

Kościół murowany w Gródku wzniesiono w latach 1593-1595 z fundacji Andrzeja Kochanowskiego, podstarościego stężyckiego i jego żony Anny. Konsekracji dokonał w 1598 r. kardynał Jerzy Radziwiłł, biskup krakowski. W tym samym roku erygowano parafię w Gródku. Świątynia jest orientowana, murowana z kamienia i otynkowana. Posiada jednonawowy korpus przykryty dachem dwuspadowym, poprzedzony od zachodu trójkondygnacyjną, czworoboczną wieżą z 1643 r. z kruchtą w przyziemiu i sklepieniem krzyżowo w pomieszczeniu na piętrze oraz przybudówką północną mieszczącą schody. Przykryta jest hełmem cebulastym. Od północy dostawiona piętrowa przybudówka, mieszcząca dawniej zakrystię. Część wschodnia- prezbiterium i nowa zakrystia była dobudowana (w miejsce pierwotnego prezbiterium) w 1907 r. Zewnątrz mury oszkarpowane, wieża w narożach wzmocniona cylindrycznymi szkarpami uskokowymi. W części wschodniej w kalenicy wieżę na sygnaturkę. Wewnątrz są sklepienia kolebkowo - krzyżowe z lunetami i dekoracyjnymi żebrowaniami, oddzielającymi przęsła. Podczas działań wojennych w 1914r. został uszkodzony. Był restaurowany w latach 1915- 1928. Po wojnie kilkakrotnie był remontowany.



Dzwonnica powstała w XVIII w., zrekonstruowana w 1935 r. Zbudowana w konstrukcji drewnianej, oszalowana, na rzucie prostokąta, trzykondygnacyjna, nakryta dachem namiotowym. Dolna część szersza. Ostatnia kondygnacja otwarta arkadowo. Drzwi umieszczone we wnęce.

- **Łagów gm. Przylęk, Kościół parafialny p.w. św. Floriana**

Kościół został wzniesiony w latach 1862-1863 pierwotnie jako kaplica, fundacji Floriana Odrowąża Pieniążka i jego żony Teofili z Gratkowskich-Pieniążkowej, właścicieli Łagowa. W 1867 roku dobudowano zakrystię i kruchtę. Świątynię poświęcił w 1868 roku ks. kan. Seweryn Moczydłowski. W 1895 r. stała się kościołem filialnym parafii w Janowcu. Od 1917 roku pełnił funkcję kościoła parafialnego. W jego kryptach pochowani zostali jego fundatorzy.

Budynek kościoła jest usytuowany w północno-wschodniej części wsi, w kierunku północ- południe. Został wzniesiony z cegły, otynkowany. Jest jednonawowy, na rzucie prostokąta z węższym prezbiterium zakończonym trójbocznie i poprzedzony prostokątną kruchtą. Po bokach prezbiterium dwa prostokątne pomieszczenia. Budynek jednokondygnacyjny, korpus główny wyższy od części prezbiterialnej. Niższe przybudówki. Dachy dwuspadowe.

W kalenicy znajduje się sygnaturka. Elewacje są rozczłonkowane lizenami, artykułowane układem otworów okiennych. Kruchta jest zwieńczona trójkątnym szczytem, ujętym symetrycznymi lizenami tworzącymi u góry wieżyczki. Wnętrze jednoprzestrzenne, przykryte stropem z podsufitką.



- **Grabów n. Wisłą gm. Przylęk, Kaplica p.w. św. Zofii (kaplica grobowa rodziny Lenkiewiczów)**

Budynek kaplicy w stylu neogotyckim wzniesiony w latach 1897-1900. Murowany z cegły o wiązaniu krzyżowym. Wzniesiony na rzucie prostokąta o jednokondygnacyjnej bryle. Przykryty jest dachem dwuspadowym, dachówką. Gzyms koronujący jest wielokrotnie profilowany, wydatny. Pod gzymsem biegnie fryz ząbkowany. Elewacje boczne ujęte są płaskimi przyporami, między którymi znajdują się prostokątne płyciny z ostrołukowymi otworami okiennymi. Cokół budynku wydatnie ogzymsowany. Wnętrze trójprzęsłowe. Środkowe przęsło jest na rzucie kwadratu, skrajne prostokątne. Przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym i w części kolebkowym.

Od północy w latach dziewięćdziesiątych dodano dobudówkę (niższą od kaplicy, prostokątną, jednokondygnacyjną, przykrytą dachem dwuspadowym. Szyty wieńczą: od północy w centrum krzyż, po bokach neogotyckie pinakle dekorowane żabkami; od południa u góry neogotycka sygnaturka.



- **Tczów gm. loco, Kościół parafialny p. w. św. Jana Chrzciciela**

Pierwotnie w miejscowości funkcjonowała świątynia drewniana (już w 1326 r.). W 1657 roku została ograbiona i spalona przez wojska szwedzkie. Następny kościół wzniesiono w 1660 roku z fundacji prałata Jana Lanckorońskiego. Konsekwował go w 1671 roku biskup krakowski Mikołaj Oborski. Kościół spłonął w 1790 roku Ocalała jedynie zakrystia. Kościół z czasem odbudowano i w 1893 r. konsekrował go biskup Sotkiewicz. Była to świątynia jednonawowa, opięta szkarpami. W związku z tym, że obiekt okazał się za mało na potrzeby parafii przystąpiono do budowy nowego kościoła. Inicjatorem budowy był ks. Proboszcz Marcei Grajewski, który zlecił wykonanie projektu Józefowi Piusowi Dziekońskiemu. W 1910 roku przystąpiono do prac. Ukończono je dopiero w 1925 roku. W między czasie zrezygnowano z pozostawienia dawnego prezbiterium, naprawiono szkody powstałe w wyniku działań wojennych w latach 1914- 1918. Biskup Paweł Kubicki konsekrował go w 1931 roku.

Kościół jest neogotycki, orientowany, halowy, dwuwieżowy, murowany z cegły w układzie krzyżowym, na fundamentach z kamieni polnych, trójnawowy, trójprzęsłowy z płytkim transeptem i prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Od zachodu korpus nawowy poprzedzają trzy kruchty, z czego boczne stanowią dolne kondygnacje wież. Od strony północnej do prezbiterium przylega m.in. kaplica i skarbczyk, od południa kaplica i zakrystia. Nad bryłą korpusu kościoła dominują dwie zachodnie, prostokątne wieże pięciokondygnacyjne, gdzie najwyższe kondygnacje są ośmioboczne. Wieże zwieńczone są wielobocznymi hełmami. Transept oraz prezbiterium niższe od korpusu nawowego. Dachy są dwuspadowe. Elewacje opięte dwuuskokowymi szkarpami. Fasada jest trójosiowa z rozetą nad wejściem głównym, szczyt jest schodkowy z blendami ostrołukowymi. Szczyty: wschodni nad prezbiterium oraz szczyty transeptu są analogiczne. Otwory okienne i drzwiowe są wysokie, ostrołukowe. Wnętrze posiada sklepienia krzyżowo- żebrowe wsparte na filarach na planie krzyża, arkady naw i chóru o łukach ostrych, loże otwierające się do prezbiterium i transeptu również zamknięte ostrołukowo. Ściany wnętrza otynkowane.



- **Jasieniec Soleccki gm. Zwolen, Kościół par. p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny**

Parafia erygowana 12 lipca 1921 r. przez biskupa Mariana Ryxa. Pierwotnie w Jasieńcu istniała kaplica na planie elipsy zbudowana ok. 1821 roku. Projekt jej powiększenia wykonał inż. Zygmunt Gawlik. Kościół założony na planie krzyża greckiego. Od frontu (północy) pomieszczenie na planie elipsy, część centralna na planie prostokąta z prostokątnymi, zamkniętymi trójbocznie kaplicami bocznymi. Od południa prezbiterium prostokątne, zamknięte trójbocznie z prostokątną zakrystią i prostokątnym pomieszczeniem po bokach. Pomieszczenie od frontu nakryte kopułą, kaplice boczne i prezbiterium równe wysokości części frontalnej, nakryte dachami dwuspadowymi z ośmioboczną, ślepą latarnią na skrzyżowaniu. Zakrystia i pomieszczenie nakryte dachami dwupołaciowymi. Elewacja pn. jednoosiowa, boniowana pasowo, zwieńczona profilowanym gzymsem. W przyziemiu prostokątny otwór drzwiowy flankowany kolumnami i pilastrami dźwigającymi belkowanie. Elewacja zach. pięcioosiowa: jednoosiowa elewacja boczna części frontalnej, boniowana pasowo, zwieńczona profilowanym gzymsem z półkolistym oknem; trójosiowa elewacja kaplicy bocznej zwieńczona profilowanym gzymsem, w części środkowej okulus, w bocznych prostokątne, zamknięte łukiem dwuspadowym okna. Budynek murowany z cegły, częściowo otynkowany. We wnętrzu sklepienia zwierciadlane w kaplicach bocznych, prezbiterium oraz w części centralnej. W części frontalnej kopuła.

- **Zwolen, Kościół parafialny p.w. Krzyża Świętego**

Pierwszy drewniany kościół powstał w 1425 roku. Spłonął doszczętnie w 1558 roku w czasie pożaru miasta. Obecna świątynia powstawała etapami od ok. 1560r. W 1610 roku dostawiono do głównej bryły kaplicę Kochanowskich (ufundowaną przez Adama Kochanowskiego, w której spoczęły zwłoki Jana Kochanowskiego). W kolejnych latach dostawiono od południa kaplicę Owadowskich, ufundowaną przez wnuczkę Kochanowskiego Zuzannę Wołucką, w której zachowała się oryginalne sklepienie. Świątynia uzyskała wtedy plan krzyża łacińskiego. Kościół częściowo spłonął w kolejnym pożarze w 1754 roku i wkrótce został odbudowany. Szczęśliwie uniknął pożaru w 1907 roku. Podczas I wojny światowej został zamieniony przez wojska niemieckie na szpital, co spowodowało dewastację wyposażenia kościoła. W 1927 roku dobudowano dwie nawy połączone z kaplicą Owadowską i Kochanowskich. W 1928 roku dostawiono wieżę przez co zmieniło kształt architektoniczny obiektu. W rok później otoczono świątynię parkanem, wykonano mensy do ołtarzy oraz ułożono we wnętrzu kamienną posadzkę. Gruntowne prace remontowe wykonano w 1934 roku. Po 1979 roku przeprowadzono kolejny remont generalny w związku z pożarem i zalaniem wody wnętrza świątyni. Mimo wielu przeobrażeń kościół w Zwoleniu zachował charakter gotycki i wiele autentycznej substancji. Ostatnio zostały przeprowadzone kompleksowe prace remontowo-konserwatorskie na zewnątrz i wewnątrz kościoła.



- **Zwoleń, Kaplica przedpogrzebowa, cmentarz przykościelny oraz ogrodzenie w zespole kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego**

Założenie cmentarza przykościelnego wiąże się z powstaniem parafii zwoleńskiej w XV wieku. Zachował się nagrobek Barbary Bardzickiej z 1 poł. XIX wieku, wpisany do rejestru zabytków ruchomych. Cmentarz działał do pocz. XIX w.

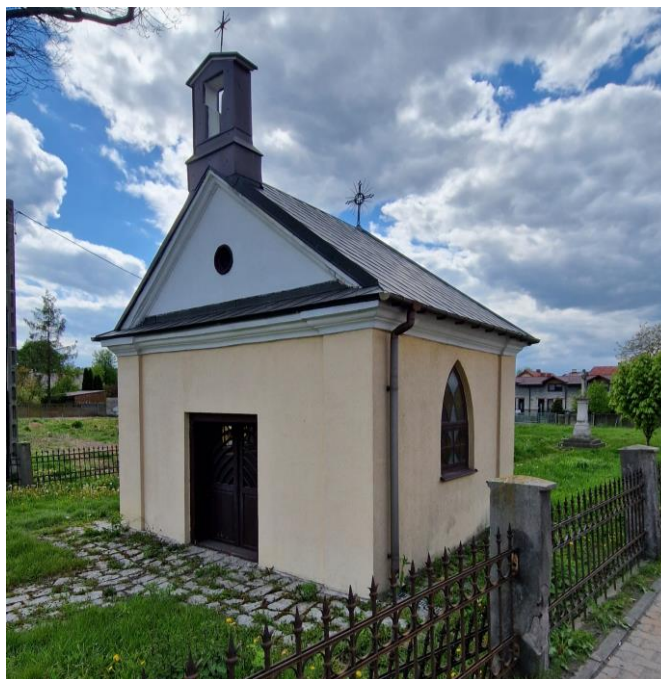


Kaplica powstała w 1901 roku w miejscu, w którym złożono zwłoki Jana Kochanowskiego. Szczątki rodziny Kochanowskich spoczywały pod posadzką kaplicy do 1984 roku, kiedy to przeniesiono je do podziemi kościoła.

Kaplica założona na planie prostokąta, jednoprzestrzenna. Bryła prostopadłościenna przykryta dwuspadowym dachem. Ściany murowane z cegieł. Konstrukcja dachowa krokwiowa. Elewacje frontowa 3-osiowa, z drzwiami na osi, flankowana zdwojonymi pilastrami. Elewację wieńczy trójkątny szczyt z wieżyczką. W szczycie zamurowane okno w typie biforium. Elewacje wschodnia i zachodnia analogicznie dwuosiowe, zwieńczone fryzem kostkowym. Elewacja północna bez podziałów osiowych i dekoracji. Ogrodzenie ceglane od północnej strony wzniesione w 4 ćw. XIX wieku. Następnie w latach 20-tych XX wieku z trzech stron ogrodzono cmentarz żeliwnym płotem z ceglanymi słupkami.

- **Zwoleń, Kaplica św. Anny**

Kaplica powstała w 2 poł. XIX roku na miejscu wcześniejszego kościoła szpitalnego p.w. Św. Anny. Budynek jest murowany z cegły, otynkowany. Krokwiowa konstrukcja dachu pokryta blachą ocynkowaną. Okna ostrołukowe, drzwi dwuskrzydłowe drewniane. Kaplica założona na planie prostokąta z trójbocznym zamknięciem od zachodu, wewnątrz jednoprzestrzenne. Frontowa jednoosiowa elewacja z drzwiami na osi flankowanymi dwoma pilastrami, zwieńczona szczytem trójkątnym. Boczne elewacje jednoosiowe, tylna pozbawiona podziałów. Kaplicę obiega profilowany gzyms. W 1939 roku teren cmentarza cholerycznego ogrodzono żeliwnym płotem.



- **Policzna i Gródek, Budynki plebańskie**

Na terenie powiatu zachowało się kilka budynków kościelnych, głównie plebanii. Najciekawszymi pod względem zabytkowym są budynki plebańskie w Gródku (XIX wiek) i Policznie (koń. XIX wieku). Plebania w Gródku w typie dworcowym z gankiem kolumnowym. Plebania w Policznie wzniesiona w stylistyce neogotyckiej nawiązuje stylistycznie do kościoła parafialnego p.w. św. Stefana. Naprzeciwko niej zachował się

budynek gospodarczy z tego samego okresu, również ceglany. Plebania w Łagowie z 1 poł. XX w. została wyremontowana i straciła częściowo swój dawny charakter. Natomiast budynek plebanii w Zwoleniu został przebudowany i zmodernizowany z przeznaczeniem na regionalne centrum kulturalne.

- **Cmentarz rzymsko-katolicki w Kazanowie**

Utworzony w 1807r. przez ówczesnego proboszcza ks. Walentego Suchańskiego. powiększony w latach 1840, 1873, 1877, 1910. Usytuowany przy drodze z Kazanowa do Zwolenia. Posiada kształt nieregularny. Ogrodzenie wykonane w latach 1960-1962. Układ komunikacyjny krzyżowy. Najstarsze pochówki znajdują się w północno-zachodniej części cmentarza. Zachowało się wiele nagrobków zabytkowych (ok. 50 obiektów). Najstarszym nagrobkiem jest pomnik Piotra Domańskiego z poł. XIX w. w formie sarkofagu. Na uwagę zasługuje nagrobek ks. Macieja Zielińskiego z pocz. XX w. w formie obelisku ze zwieńczeniem z akroterionami. Na cmentarzu występują mogiły żołnierskie.

- **Policzna, Dawny cmentarz przykościelny w Policznie**

W tym miejscu zbudowano pierwszy kościół w Policznie w 1531 roku, a wokół niego założono cmentarz. W tej dawnej świątyni modlił się Jan Kochanowski i tutaj był pochowany zanim jego szczątki trafiły do krypty w kościele zwoleńskim. Kościół drewniany stał w tym miejscu do lat 90-tych XIX wieku. Obecnie cmentarz ten jest ważnym świadectwem kilkusetletniej historii parafii w Policznie. Zachował się nagrobek Tekli Boguckiej z pocz. XIX wieku i płyta nagrobna Leokadii Krassowskiej z poł. XIX wieku.

- **Zwoleń, Cmentarz parafialny**

Na cmentarzu parafialnym z pocz. XIX wieku (kilkakrotnie później powiększanym) przy ul. Cmentarnej spotkać można wiele cennych obiektów sepulkralnych. Jedenaście z nich zostało zewidencjonowanych. Natomiast pomników nagrobnych powstałych przed 1945 r. jest kilkadziesiąt. Posiadają różnorodne formy i detal. Wyróżniają się indywidualnymi cechami. Występują krzyże na cokołach, stele, sarkofagi, obeliski pomniki nagrobne w kształcie skał, pni drzew oraz liczne figury nagrobne. Jeden z ciekawszych to: nagrobek Adama Potockiego z I poł. XX wieku w formie płyty podtrzymywanej przez anioła. Tutaj pochowanych jest wielu proboszczów kościoła zwoleńskiego. Na terenie cmentarza znajdują się mogiły i kwatery wojskowe: m.in. kwatera żołnierzy poległych w 1939 roku, żołnierzy z I wojny światowej, kwatera z mogiłami rozstrzelanych członków Ruchu Oporu i inne.

- **Czarnolas g. Policzna, Budynek dworu murowanego**

Istniejący budynek dworu został wzniesiony w 1870 roku przez Władysława Jabłonowskiego w miejscu wcześniejszego spalonego, powstałego w 1789 roku i spalonego w 1853 roku. Dwór jest murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, parterowy, nakryty czterospadowym dachem z gankiem arkadowym w fasadzie, zwieńczonym trójkątnym naczółkiem, w którego tympanonie herby Jabłonowskich Prus III i Leliwa. W elewacji tylnej na osi zamknięty trójbocznie ryzalit z tarasem. Obecnie mieści się w nim muzeum Jana Kochanowskiego.



- **Policzna gm. loco, Pałac murowany**

Pałac wzniesiony w 4 ćw. XIX wieku w stylu neorenesansu francuskiego wg projektu inż. Jerzego Wernera dla rodziny Przeździeckich. Budynek murowany z cegły o narożach boniowanych w tynku, piętrowy, na rzucie prostokąta, w części środkowej zryzalitowany i przykryty dachem mansardowym. Poprzedza ją kolumnowy ganek zwieńczony balustradą z tarasem. W półkolistym naczółku herb Przeździeckich Roch III. Z pałacem jest połączony krytym przejściem budynek oficyny wzniesiony w tym samym stylu. Po zakończeniu II wojny światowej w wyniku reformy rolnej nastąpiła parcelacja majątku rodziny Przeździeckich. Pałac odremontowano i umieszczono w nim szkołę podstawową. Od 1982 roku mieścił się tu Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy. Ośrodek zlikwidowano na początku lat dziewięćdziesiątych, a w roku 1997 pałac odzyskali dawni właściciele.



- **Czarnolas gm. Policzna, Park dworski**

Obecny park łączy cechy założenia romantycznego i geometrycznego. Park został założony ok. poł. XIX wieku w stylu krajobrazowym. Zaprojektował go czeski ogrodnik Józef Stichy. W nowozakładany park wkomponował stary drzewostan i istniejące stawy. Następnie w 1907 roku Stefan Celichowski rozwinął założenie Stichego, wyraźniej podkreślił elementy geometryczne z długą aleją wjazdową i owalnym podjazdem, aleją lipową łączącą dwór z pomnikiem z popiersiem Kochanowskiego oraz z odchodzącymi od podjazdu alejkami wewnętrznymi, obiegające stawy, grupy drzew i krzewów. Park otoczony jest od zachodu, północy i południa sadem owocowym. Granicę parku wyznaczają, tworząc wiatrochronne szpalery: głównie grabów. Drzewostan parkowy jest bogaty. Największą część stanowią drzewa liściaste: lipy, jesiony, graby, akacje, klony, dęby, kasztanowce, topole, brzozy oraz krzewy: jaśminy, głóg, dzika róża, pigwa, jarska jabłoń, czeremcha. Na terenie parku znajdują się cztery pomniki przyrody.

- **Policzna gm. loco, Park pałacowy**

Park został założony jako krajobrazowo- naturalistyczny. Na jego terenie występuje wiele gatunków drzew i krzewów m. in. klon jesionolistny, klon zwyczajny, kasztanowiec biały, brzoza brodawkowa, jesion wyniosły, grochodrzew, wiąz szypułkowy, topola czarna, lipa drobnolistna i wiele innych. Park jest siedliskiem wielu gatunków ptaków. W parku znajduje się osiem pomników przyrody.

- **Grabów n/Wisłą gm. Przylęk, Park podworski**

Park został założony w poł. XIX w. Obiekt w znacznym stopniu został przekształcony, negatywne zmiany miały miejsce szczególnie po zakończeniu II wojny światowej. Użytkownikiem parku od lat 60- tych XX wieku jest Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Rolniczy. Obecnie najlepiej zachowana jest część zachodnia parku. Rośnie tam wiele starych drzew (ponad stu- letnich), zachowały się ślady dawnych alei: lipowej i grabowej. Drzewostan składa się głównie z lip, dębów, grabów, kasztanowców.

- **Jasieniec Soleccki gm. Zwolen, Park pałacowy**

Park założony został pod koniec XIX w. Pałac otoczony był parkiem z alejami lipowymi i kaplicą na skraju parku. Do dzisiaj zachował się drzewostan oraz w dużej mierze układ parku. Na drzewostan składają się graby, lipy, klony, dęby olsze, brzozy, sosny. Powierzchnia dzisiejszego parku to ok. 11 ha.

Pomnik-Sarkofag z 1800 roku znajduje się na sztucznym wzniesieniu na terenie parku w Jasieńcu Soleckim (Kolonii), ok. 100 m na południe od zabytkowego kościoła p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP. Obiekt wykonany z cegły, obłożony okładziną marmurową, przykryty daszkiem dwuspadowym. bW narożach znajdują się akroteriony. Ozdobiony w naczółkach wieńcami laurowymi. Na bokach były tablice inskrypcyjne, z których

zachowała się jedna. Obiekt ufundował Tadeusz Matuszewicz, poseł na Sejm Czteroletni. Sarkofag stał się elementem kompozycyjnym parku. Zabytek ten jest unikatowy w skali regionu.

- **Sycyna gm. Zwolen, Kapliczka przydrożna**

Kapliczka przydrożna z 1621 r., ufundowana zapewne przez Adama Kochanowskiego, być może na pamiątkę bitwy pod Chocimiem. Kapliczka składa się z podstawy, kolumny i prostokątnej latarni zwieńczonej kopułką. W ściankach latarni nisze zakończone półokrągło z płaskorzeźbionymi przedstawieniami o tematyce religijnej.



- **Policzna gm. loco, Gorzelnia ceglana**

Budynek usytuowany na wschód od założenia pałacowo-parkowego. Powstał w 3 ćw. XIX w. Obiekt murowany z cegły, jednokondygnacyjny, na rzucie zbliżonym do kształtu litery T. W części poddasze użytkowe. Otwory okienne oraz drzwiowe zamknięte łukiem odcinkowym. Szczyty udekorowane fryzami schodkowymi. Gorzelnia jest jednym z nielicznych zabytków tego typu w regionie radomskim.



6.6. ZABYTKI RUCHOME

Zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 ustawa z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 840)).

Na podstawie art. 10 ust. 1 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Po uprawomocnieniu się decyzji nadawany jest numer rejestru z literką „B”. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są także nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna. Są to mające wartość artystyczną detale architektoniczne czy dekoracje architektoniczne (polichromie, sztukaterie), stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz (różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia, kominki, piece) oraz elementy tzw. małej architektury (rzeźby ogrodowe, wodotryski, niekubaturowe kapliczki, krzyże przydrożne czy nagrobki cmentarne).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków:

Kazanów, Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego	
W kościele znajdują się zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenia wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 6/B/82 z dnia 19.07.1982r.(43 poz.)	
Kowalków, Kościół p.w. św. Stanisława Biskupa	
W kościele znajdują się zabytki ruchome stanowiące wystrój i wyposażenie ruchome wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 14/B/82 z dnia 20.08.1982r.(5 poz.)	
Czarnolas, chorągiew Koła Stronnictwa Ludowego	
Chorągiew Koła Stronnictwa Ludowego w Czarnolesie z 1937r. z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, dec. MWKZ nr 337/2013 z 27.03.2013r.	
Policzna, Pałac	
Wystrój i wyposażenia pałacu wpisane do rejestru zabytków nr 40/B/84 z dnia 05.11.1984r.	(12 poz.)
Gródek, kościół p.w. Św. Trójcy	

W kościele znajduje się zabytkowe wyposażenie i wystrój wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 7/B/82 z dnia 28.07.1982r.(36 poz.).
Przyłęk, Kościół p.w. św. Matki Boskiej Częstochowskiej
W kościele znajduje się zabytkowe wyposażenie i wystrój wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. B-310 z dnia 10 luty 2012 r. (obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z 1 ćw. XX w. aut. F. Jędrzejczyka).
Zwoleń, Kościół p.w. św. Podwyższenia Krzyża Św.
W kościele znajduje się zabytkowe wyposażenie i wystrój wpisane do rejestru zabytków pod nr rej. 172/B/98 z dnia 07.04.1998r.(2 poz.) oraz nr rej. 29/B/82 z dnia 27.08.1982r. (82 poz.).
Niedarczów Dolny, Kapliczka przydrożna XVII/XVIII w.
Kapliczka przydrożna wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. 130/B/96 z dnia 12.02.1996r.
Jasieniec-Kolonia (Jasieniec Solecki), Pomnik -sarkofag
Na terenie zabytkowego parku- pomnik – sarkofag z 1800 r. nr rej. B- 233 z dnia 25.03.2010r.
Sycyna, Kapliczka barokowa
Kapliczka barokowa z 1621r. wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. B-45 z dnia 10.12.2004r.

6.7. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zgodnie z ustawową definicją zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożona z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

W myśl art.6 ust.1 pkt.3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne będące w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Ochrona dziedzictwa archeologicznego polega na zachowaniu stanowisk archeologicznych w stanie nienaruszonym.

Dziedzictwo archeologiczne jest nieodnawialne, ponieważ nie da się odtworzyć raz naruszonego układu warstw. Jedynym sposobem ochrony tego zasobu jest zachowanie miejsc zalegania zabytków w stanie nienaruszonym,

tak, aby kolejne pokolenia mogły poznawać swoją przeszłość, stosując coraz bardziej skuteczne a jednocześnie mniej inwazyjne metody badawcze. Dotyczy to także archeologicznych badań wykopaliskowych, które są dopuszczalne tylko na stanowiskach zagrożonych zniszczeniem, np. w wyniku planowanej inwestycji budowlanej.

Na terenie powiatu zwolenńskiego zdecydowana większość stanowisk archeologicznych to ślady osadnictwa, osady i cmentarzyska pochodzące epok chronologicznych takich jak epoka neolitu, epoka brązu, okres wpływów rzymskich, epoka żelaza oraz okres średniowieczny i nowożytny.

Informacje odnośnie stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie powiatu zwolenńskiego, zawierają wykazy według dokumentacji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Radomiu oraz badań terenowych. W oparciu o Gminne Programy Opieki nad Zabytkami oraz Gminne Ewidencje Zabytków wynika, że teren powiatu zwolenńskiego obejmuje ponad 166 stanowisk archeologicznych. Brak stanowisk archeologicznych w wpinanych do rejestru zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie jak również posiadające tzw. własne formy krajobrazowe.

Aktualnie na terenie gmin powiatu zwolenńskiego największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych i zalegających tam warstw kulturowych, obiektów archeologicznych oraz wszelkich pozostałości pradziejowej i historycznej egzystencji człowieka stanowi działalność człowieka związana budownictwem mieszkaniowo-przemysłowym oraz z wszelkimi inwestycjami liniowymi typu sieci wodociągowe, kanalizacyjne, energetyczne, gazociągowe, drogowe).

Przedsięwzięcia takie obok negatywnych skutków ingerencji w grunt pod względem dziedzictwa archeologicznego równocześnie stwarzają szansę na jego lepsze rozpoznanie. Dzięki prowadzonym ratowniczym badaniom archeologicznym, danego regionu niejednokrotnie prowadzą do znacznego podniesienia jego walorów turystycznych. Ważne jest, aby wszelkie planowane inwestycje liniowe lub budowlane związane z szerokim zakresem prac ziemnych poprzedzić weryfikacyjnymi archeologicznymi badaniami powierzchniowymi lub nadzorem archeologicznym w trakcie trwania powyższych prac. Konieczność ta jest spowodowana długim czasem jaki minął od przeprowadzenia poprzednich tego typu badań prowadzonych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski.

W związku z czym wiele danych dotyczących stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie gmin powiatu grójeckiego mogło ulec zmianie, na skutek działalności człowieka oraz sił natury powodujących ich ciągłe przeobrażenia.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Natomiast zgodnie z zapisami art. 7 tejże ustawy formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji

inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W dniu 5 czerwca 2010 roku weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Przed wszystkim rozszerzyła ona, wymieniony wyżej katalog form ochrony zabytków. Ponadto, do art. 19 tejże ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

6.8. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH

Na terenie powiatu zwolenńskiego prowadzą prężną działalność placówki muzealne. Pierwszą z nich jest Muzeum im. Jana Kochanowskiego w Czarnolasie. Jest to typowe muzeum o charakterze biograficznym poświęcone słynnemu poecie Janowi Kochanowskiemu. Placówka ta prezentuje w szczególności zbiory dotyczące twórczości pisarza. Realizuje także ciekawe projekty o formie oświatowo-kulturalnej (koncerty, wieczory poetyckie, prelekcje literackie, promocje książek).

Na wystawie zlokalizowanej w zabytkowym XIX-wiecznym dworze Jabłonowskich można obejrzeć między innymi pamiątki i eksponaty w tym meble, obrazy, gobeliny, rzeźby, książki, drzeworyty, nawiązujące do okresu, w którym żył i tworzył nasz narodowy poeta.

Do najcenniejszych muzealiów związanych pierwotnie z czarnoleskim dworem poety, należą chociażby żelazne drzwi z herbem Korwin i monogramem JK, a także fotel kryty kurdybanem.

Inną placówką muzealną jest Muzeum Regionalne w Zwoleniu. Prezentujące aktualnie swoje zbiory na ekspozycji w Centrum Regionalnym przy Nekropolii Jana Kochanowskiego.

Na wystawie zorganizowanej przez tą instytucję zaprezentowano m.in. eksponaty posiadające charakter etnograficzno-historyczny prezentujący kulturę materialną mieszkańców Ziemi Zwolenńskiej. Ponadto w gablotach zgromadzono bardzo ciekawy zbiór zabytków archeologicznych pochodzących z badań wykopaliskowych na stanowisku paleolitycznym o potocznej nazwie „Strzelnica”, związany z ludnością neandertalską. W salach centrum regionalnego znajdują się także takie interesujące zabytki jak między innymi kielich Hieronima Kochanowskiego z 1661 r., XVII-wieczny barokowy ornat z aplikacją - herbem Korwin, XVIII-wieczne monstrancje, kielichy, pacyfikały oraz zabytkowe księgi i obrazy.

Na terenie Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu eksponowane są obiekty architektoniczno- etnograficzne pochodzące z poszczególnych miejscowości gmin powiatu zwolenńskiego. Wśród nich możemy wymienić obiekty pochodzące z terenu gminy Tczów i Policzna. Sztandarowym przykładem takiego typu obiektów jest zrekonstruowana chałupa biedniacza z Bartodziejów czy też obora z Zawady Starej. Budynki te przedstawiają

interesujący przykład wiejskiej architektury mieszkalno- gospodarczej II poł. XIX w. i pocz. XX w., charakteryzującej region radomski.

Zabytki archeologiczne pozyskane w czasie badań powierzchniowych prowadzonych na terenie gmin powiatu grójeckiego w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski znajdują się w zbiorach działu archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu

6.9. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Dziedzictwo niematerialne na podstawie tekstu konwencji UNESCO w przyjętej na Konferencji Generalnej w październiku 2003r. to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętnościami oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem,
- spektakle i widowiska.

Wartości dziedzictwa niematerialnego na terenie powiatu zwoleńskiego możemy podzielić na trzy główne kategorie.

Pierwszą z nich jest spuścizna niematerialna związana z poetą Janem Kochanowskim. W Zwoleniu i Czarnolasie odbywa się szereg imprez kulturalnych, organizowanych przez miejscowe władze i instytucje. Najbardziej znaną są zwoleńskie coroczne imieniny Pana Jana podczas których, uczestnicy mogą wziąć udział w różnego rodzaju wystawach, koncertach, odczytach i wernisażach promujących i upowszechniających dorobek twórczy mistrza Jana z Czarnolasu.

Druga kategoria dziedzictwa niematerialnego koncentruje się wokół podtrzymywania lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu zwoleńskiego. Szczególną zasługę w kultywowaniu tej sfery kulturowo-obyczajowej, mają zespoły, kapele i Koła Gospodyń Wiejskich działające w poszczególnych gminach powiatu zwoleńskiego.

Trzecia kategoria to tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły oraz wspólnoty i koła parafialne utworzone w poszczególnych gminach powiatu grójeckiego. Obrzędowość kościelna oprócz uczestnictwa w świętach roku liturgicznego to również dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki, krzyże przydrożne oraz pomniki i nagrobki na cmentarzach. Z obrzędami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną.

6.10. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1h ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840.) podlegają miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Miejscem Pamięci Narodowej może być:

- grób lub cmentarz wojenny;
- nieruchomość lub obiekt budowlany albo jego pozostałości, upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności pomnik, krzyż przydrożny, kapliczka, kopiec;
- inny obiekt lub przedmiot związany z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności tablica pamiątkowa.

W 2016 r. zlikwidowano Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Jej kompetencje przejął Instytut Pamięci Narodowej- Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa.

Zadania biura polegają na:

- inicjowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałego upamiętniania faktów, wydarzeń i postaci związanych z tymi miejscami;
- współdziałaniu w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych;
- ocenianiu stanu opieki nad miejscami i trwałymi obiektami pamięci narodowej, w szczególności nad grobami i cmentarzami wojennymi oraz walk narodowowyzwoleńczych i cmentarzami ofiar totalitarnego terroru;
- opiniowaniu pod względem historycznym wniosków o trwałe upamiętnienie miejsc i wydarzeń historycznych;
- współdziałaniu ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi i polonijnymi oraz polskimi poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, w sprawowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego zagranicą.

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej działa na podstawie art. 7 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r., poz. 902).

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej jest organem opiniodawczo-doradczym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach zarządzania, finansowania oraz polityki kulturalnej w zakresie muzealnictwa oraz spraw związanych z miejscami pamięci narodowej, w tym pomnikami zagłady.

Wojewoda wydaje zezwolenie na remonty i stawienie nowych nagrobków na grobach wojennych w trybie art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. 2017, poz. 681).

Nowe upamiętnienia wymagają uzgodnienia w Biurze Upamiętniania Walk i Męczeństwa w Instytucie Pamięci Narodowej (ul. Wołoska 7, 02-675 Warszawa buwim@ipn.gov.pl) powołanego 01.08.2016 r. na mocy ustawy z 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw.

Gminy powiatu zwoleńskiego prowadzą wykazy Miejsc Pamięci Narodowej.

7. STAN ZACHOWANIA I ZAGOSPODAROWANIA ZABYTEKÓW ORAZ RODZAJE ZAGROŻEŃ

Stan zachowania obiektów zabytkowych zewidencjonowanych na terenie powiatu zwoleńskiego jest mocno zróżnicowany. Większość obiektów ujętych w Gminnych Ewidencjach Zabytków, znajduje się przynajmniej w dostatecznym stanie technicznym. W niedostatecznym stanie znajdują się obecnie obiekty położone w następujących gminach:

Gmina Kazanów

- Drewniana kapliczka w Ostrówce (obiekt jest przechylony, elementy drewniane są mocno skorodowane).
- Kapliczka w Ranachowie Starym (w stanie niedostatecznym, wymaga pilnych prac remontowo-konserwatorskich).

Gmina Policzna

- Brama kościelna w Policznie (w roku 2022r. ceglana brama została zabezpieczona poprzez podstemplowanie, w 2023r. została wpisana do rejestru zabytków, w 2024r. planowane jest przeprowadzenie generalnego remontu).
- Budynek gorzelni w Policznie z 2 poł. XIX w.- wpisany do rejestru zabytków (od 2018r. kiedy podjęte zostały przez właściciela obiektu działania projektowe dotyczące remontu budynku, nie ruszyły żadne prace w zakresie poprawy jego stanu technicznego).

- Budynek dawnej szkoły w Zawadzie Starej (nieużytkowany, jego stan techniczny ulega stopniowemu pogorszeniu).
- Nagrobek Tekli Boguckiej i płyta nagrobna Leokadii Krassowskiej z cmentarza tzw. „starego” w Policznie (obiekty znajdują się w złym stanie i wymagają pilnej interwencji konserwatorskiej).

Gmina Przylęk

- Cmentarz ewangelicki w Pająkowie (teren cmentarza jest porośnięty samosiejkami, nieoznakowany. Istniejące nagrobki są porozrzucane, zdefragmentowane).

Gmina Tczów

- Wiatrak w Brzezinkach Nowych (obiekt w bardzo złym stanie technicznym, występują uszkodzenia konstrukcji, elementy drewniane są skorodowane i zużyte. Z ostatnich informacji wynika, iż obiekt został rozebrany przez właściciela).
- Dom drewniany nr 28 w miejscowości Podzakrzówek (obiekt w stanie ruiny).
- Kapliczka kubaturowa w Rawicy Starej (rozbiórka obiektu).

Gmina Zwolen

- Budynek dawnego dworu w Jasieńcu - Kolonia (obiekt jest nieużytkowany od długiego czasu. Stan techniczny bardzo zły).
- Park w Jasieńcu- Kolonia (od lat nie są prowadzone prace rewitalizacyjne na terenie parku).
- Sarkofag w parku w Jasieńcu - Kolonia wymaga prac naprawczych.
- Budynek dawnego młyna w Sycynie – wpisany do rejestru zabytków (obiekt znajduje się w stanie awaryjnym. Obiekt przeszedł na własność województwa mazowieckiego. Planowany jest generalny remont zabytku. Obiekt po remoncie ma funkcjonować jako CENTRUM POLSKIEGO RENESANSU).

W ostatnich latach nie prowadzono prac konserwatorskich przy zabytkowych nagrobkach, znajdujących się na zabytkowych cmentarzach w Zwoleniu, Gródku, Kazanowie, Tczowie, Jasieńcu Kolonia. Wiele nagrobków znajduje się w niedostatecznym stanie zachowania. Występują liczne uszkodzenia mechaniczne, zanieczyszczenia pochodzenia atmosferycznego i biologicznego oraz postępująca korozja kamienia. Część obiektów jest przechylona.

Na terenie powiatu zwolenińskiego w ostatnim czasie przeprowadzono przy zabytkach będących w zasobach Gminnych Ewidencji Zabytków prace remontowo-konserwatorskie takie jak m.in:

- Prace remontowe i przebudowa budynku oficyny wchodzącej w skład zespołu dworsko-parkowego w Czarnolasie gm. Policzna;

- Prace konserwatorskie przy kapliczce Jana Nepomucena w Osuchowie gm. Kazanów;
- Remont ścian zewnętrznych kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Kazanowie;
- Prace remontowo-konserwatorskie przy portyku i portalu z kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Jasieńcu Soleckim gm. Zwolen;
- Planowane jest wykonanie prac konserwatorsko-restauratorskich polegających na wymianie tynków dolnej partii murów zabytkowego kościoła w Jasieńcu-Kolonia gm. Zwolen.

W tym działania administracyjne:

- Wpis do rejestru zabytków ogrodzenia placu przykościelnego obejmującego mur, bramę i kaplice wraz z terenem przy kościele parafialnym pw. św. Stefana w Policznie,
- Podjęcie działań formalno-administracyjnych zmierzających do wpisu do rejestru zabytków dawnej kuźni w Łagowie w gminie Kazanów.

8. DZIAŁANIA ZREALIZOWANE W RAMACH OBOWIĄZYWANIA DOTYCHCZASOWEGO POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU ZWOLEŃSKIEGO

W ramach dotychczasowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego realizowano następujące zadania:

- monitorowanie stanu zachowania zabytków występujących na terenie powiatu zwoleńskiego,
- współpraca z właścicielami i użytkownikami cenniejszych obiektów zabytkowych celem ułatwienia dostępu zwiedzającym, zwłaszcza w sezonie turystycznym,
- wspieranie i inicjowanie konkursów, wystaw, praktyk odnośnie zabytków występujących na terenie powiatu,
- kontrola oznakowania i stanu szlaków turystycznych,
- egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach chronionych, określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- egzekwowanie przepisów prawa dotyczących działalności inwestycyjnej odnośnie zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków zgodnie z art. 39 Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.).

9. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU ZWOLEŃSKIEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu oraz krajobrazu kulturowego powiatu została wykonana w oparciu o wizje lokalne w terenie, przegląd dostępnej literatury oraz dokumentów gminnych, dokumentacji konserwatorskiej znajdującej się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu i informacji uzyskanych w Starostwie Powiatowym.

Mocne Strony	Słabe Strony
- Nieprzekształcone, czyste powietrze, brak przemysłu, brak obiektów wielkogabarytowych; - Liczne szlaki turystyczne biegnące przez teren powiatu zwoleńskiego; - Promocja powiatu jako terenu związanego z rodem Kochanowskich; - Dobre połączenia drogowe: droga krajowa nr 12 Łódź- Radom- Lublin, droga wojewódzka nr 79 Warszawa- Sandomierz- Kraków; - Tereny atrakcyjne przyrodniczo i krajobrazowo w tym liczne obszary objęte ochroną; - Występowanie obiektów zabytkowych i historycznych o wartościach ponadregionalnych (związanych głównie z Janem Kochanowskim); - Występowanie wielu typów zabytków (sakralne, zabytki archeologii, zabytki techniki, miejsca pamięci narodowej); - Działalność ośrodków muzealnych (Czarnolas, Zwolen); - Możliwości dofinansowania prac przy zabytkach ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Sejmiku Województwa Mazowieckiego, Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz specjalnych programów rządowych; - Występowanie wielu Miejsc Pamięci Narodowej;	- Brak oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków (objętych ochroną prawną); - Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; - Zanikanie drewnianej zabudowy wiejskiej; - Występowanie zabytków znajdujących się w złym stanie technicznym (zabytki techniki); - Brak spójnego systemu informacji turystycznej na poziomie gmin i powiatu zwoleńskiego (oznakowanie zabytków, szlaków turystycznych).

- Działalność kulturalna zespołów ludowych; - Organizowanie regionalnych imprez kulturalnych w Czarnolesie, Zwoleniu; - Możliwość ubiegania się o znaczne środki zewnętrzne na projekty związane z kulturą; - Bliskość Janowca i Kazimierza Dolnego, Radomia, Iłży; - Wydanie opracowań monograficznych o gminach w powiecie zwoleńskim: Policzna, Przyłęk, Zwoleń, Kazanów i Teczów; - Działalność Lokalnej Grup Działania i innych organizacji społecznych.	
Szanse	Zagrożenia
- Podejmowanie działań administracyjnych na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków; - Zwiększenie ruchu turystycznego związanego z zabytkami, zlokalizowanymi na terenie gminy; - Poprawa infrastruktury turystycznej; - Możliwość ubiegania się o środki zewnętrzne na projekty związane z kulturą i turystyką; - Inicjowanie lokalnych działań na rzecz opieki nad zabytkami; - Objęcie formami ochrony kolejnych cennych obiektów zabytkowych.	- Postępująca degradacja części zabytków; - Duża konkurencja ościennych ośrodków kultury w zakresie turystyki kulturowej; - Rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych; - Degradacja krajobrazu wiejskiego poprzez dalsze zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej.

10. ZAŁOŻENIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU ZWOLEŃSKIEGO NA LATA 2024-2027

Uwzględniając cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w wyniku dokonanej kompleksowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w powiecie w oparciu o inne dokumenty strategiczne utworzone na poziomie kraju, województwa i powiatu zostały sformułowane następujące priorytety i działania w perspektywie 4 letniej.

Priorytet I

Ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie ich do poprawy ich stanu zachowania:

egzekwowanie przepisów prawa dotyczących działalności inwestycyjnej odnośnie zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków zgodnie z art. 39 Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682, ze zm.),

ustanawianie społecznych opiekunów zabytków w ramach realizacji zadań własnych powiatu,

prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków,

monitorowanie stanu zachowania zabytków występujących na terenie powiatu,

wspieranie działań zmierzających do montażu systemów zabezpieczeń ppoż. oraz antywłamaniowych dla cennych obiektów zabytkowych,

wspieranie społeczności lokalnych, osób prywatnych, organizacji społecznych w działalności na rzecz ratowania zabytków,

wsparcie finansowe dla właścicieli w pracach remontowych i konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i znajdujących się w złym stanie zachowania.

pozyskiwanie środków zewnętrznych na prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach.

Priorytet II

Koordinacja działań z zakresu opieki nad zabytkami i ochrony zabytków na terenie powiatu:

monitoring aktualizacji gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami,

konsultacje z przedstawicielami gmin w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego,

bieżące monitorowanie stanu realizacji w tym aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin,

wyznaczenie w urzędzie osoby zajmującej się sprawami ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

zapoznajanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji na określone zadania.

Priorytet III

Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych:

oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków tabliczkami - obiekt chroniony prawem,
organizowanie spotkań na temat stanu dziedzictwa kulturowego powiatu,
organizowanie w ramach zajęć szkolnych, wycieczek krajoznawczych,
współpraca z regionalnymi instytucjami kultury (muzea, domy kultury),
wsparcie gmin w budowie infrastruktury turystycznej,
kontrola oznakowania i stanu szlaków turystycznych,
współpraca z właścicielami i użytkownikami cenniejszych obiektów zabytkowych celem ułatwienia dostępu zwiedzającym, zwłaszcza w sezonie turystycznym.

11. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem formułującym powiatowy program opieki nad zabytkami jest Zarząd Powiatu Zwoleńskiego. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz powiatu jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów.

Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy, której realizacja przedmiotowych programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych, m.in.: uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powołanie parku kulturowego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością powiatu, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, itp.;

instrumenty finansowe – finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością powiatu, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków niebędących własnością powiatu, dla właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków oraz włączonych do gminnej ewidencji zabytków;

instrumenty koordynacji – realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w gminnej strategii i innych dokumentach, współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi, z powiatem i samorządem województwa, organizacjami wyznaniowymi oraz bezpośrednio z właścicielami zabytków;

instrumenty społeczne – m.in. działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, konsultacje z właścicielami obiektów zabytkowych.

12. ZASADY OCENY REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Zarząd Powiatu ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Sprawozdanie to ma być przedstawione Radzie Powiatu.

W celu dokonania oceny Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego niezbędne jest prowadzenie monitoringu działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych działań określonych w tym programie

13. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku (wpisanego do rejestru zabytków) wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku (art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jednocześnie w/w ustawa wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach (art. 74):

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego. Program “Ochrona Zabytków”.

Można starać się o przyznanie środków finansowych na następujące zadania: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Pozyskana dotacja może być przyznana na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1674).

Inne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

- środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej;
- środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw - zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Informacje na temat zasad i kryteriów dotyczących możliwości pozyskania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na następujących stronach internetowych:

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków www.mwzkz.pl (dotacje);

Informacje dotyczące programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego www.gov.pl › Web › kultura › programy-mkidn-2023

Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” www.rpo.mazowia.gov.pl

Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” www.funduszngo.pl

Informacje dotyczące przyznawania dotacji przez Instytut Pamięci Narodowej <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/groby-weteranow-walk-o/dotacje-iswiadczenia/64096,Dotacje-i-swiadczenia.html>

Informacje o udzielaniu dotacji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, m.in. dla powiatów i gmin ze środków Województwa Mazowieckiego www.mazovia.pl

Rządowy Program Odbudowy Zabytków – tura 1 i 2. Jest to specjalny fundusz przeznaczony dla jednostek samorządu terytorialnego na prace konserwatorskie i restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach.

14. PODSTAWOWA BIBLIOGRAFIA

PODSTAWOWA BIBLIOGRAFIA:

1. Imański C., Dzieje Zwolenia, Zwoleń 2013;
2. Januszewicz E., Policzna: by czas nie zaćmił i niepamięć, Sycyna 2004;
3. Kołodziejczyk K., Madej J., Stawarz M., Echa Tczowskiej Ziemi, Sycyna 2005;
4. Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001;
5. Krawczyk R., Przydrożne kapliczki, figury i krzyże: Zwoleń i okolice, Zwoleń 2008;
6. Kuś M., Przylęk- nasza ziemia, Sycyna 2005;
7. Libicki P., Libicki M., Dwory i pałace wiejskie na Mazowszu, Poznań 2009;
8. Piątkowski S., Szymanek A., Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego w Zwoleniu 1425- 2002. Monografia historyczna, Zwoleń 2002;
9. Myśliński K., Policzna : przeszłość i dzień dzisiejszy radomskiej wsi, Radom 1993;
10. Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994;
11. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Filip Sulimierski, Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, Warszawa 1880- 1902;
12. Sołtysiak M., Kazanów na Iłżanką, Sycyna 2004;
13. Sycyna. Wiek XX, pod red. Henryka Bednarczyka, Sycyna 2000;
14. Ziemia Jana Kochanowskiego. Powiat Zwoleński, pod red. H. Bednarczyka, B. Jaworskiej, J. Kozińskiego, Sycyna 2006;
15. Zwoleń. Dzieje miasta i ziemi, pod red. Kazimierza Myślińskiego, Lublin 1977;
16. Wiśniewski J., dekanat radomski, Radom 1911.

15. ZAŁĄCZNIK NR 1 WYKAZY GMINNYCH EWIDENCJI ZABYTEKÓW**Gminna Ewidencja Zabytków gmina Kazanów**

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Dębica	Kapliczka przydrożna 1935r.	Działka ewid. nr 305
2.	Kazanów ul. Kościelna	Dwie kapliczki z dawnego ogrodzenia kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego 3 ćw. XIX w.	Działka ewid. nr 597 wpis do rejestru zabytków WEZ
3.	Kazanów ul. Kościelna	Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Przemienienia Pańskiego Lata 20-te XX w.	Działka ewid. nr 597 wpis do rejestru zabytków WEZ
4.	Kazanów ul. Kościelna	Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego 1788-1790r.	Działka ewid. nr 597 wpis do rejestru zabytków WEZ
5.	Kazanów ul. Kościelna	Plebania murowana 1926r.	Działka ewid. nr 597
6.	Kazanów ul. Zwoleńska	Cmentarz rzymsko-katolicki 1807r.	Działka ewid. nr 13 wpis do rejestru zabytków WEZ
7.	Kazanów ul. Batalionów Chłopskich	Cmentarz żydowski poł. XVIII w.	Działka ewid. nr 640 wpis do rejestru zabytków WEZ
8.	Kazanów	Krzyż kamienny 1859r.	Działka ewid. nr 427/2
9.	Kazanów ul. Kościelna 54	Krzyż kamienny 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 559

10.	Kopiec 2A	Kapliczka kamienna 1930r.	Działka ewid. nr 303/5
11.	Kazanów	Kapliczka św. Małgorzaty Panny i Męczennicy Poł. XIX w.	Działka ewid. nr 1339/1
12.	Kowalków Wieś ul. Kościelna 27	Dzwonnica drewniana ok. 1939r.	Działka ewid. nr 562 wpis do rejestru zabytków WEZ
13.	Kowalków Wieś ul. Kościelna 27	Kościół pw. św. Stanisława 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 562 wpis do rejestru zabytków WEZ
14.	Kowalków Wieś ul. Kościelna	Kaplica murowana 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 244/7
15.	Miechów 32	Krzyż drewniany 1918r.	Działka ewid. nr 294
16.	Miechów	Krzyż kamienny 1895r.	Działka ewid. nr 316
17.	Niedarczów Dolny Kolonia	Kapliczka przydrożna XIX w.	Działka ewid. nr 531/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
18.	Niedarczów Górny Kolonia	Kapliczka kamienna 1927r.	Działka ewid. nr 273
19.	Niedarczów Dolny Wieś	Kapliczka przydrożna pocz. XX w.	Działka ewid. nr 80
20.	Ostrówka 27	Kapliczka murowana 1938r.	Działka ewid. nr 415/1
21.	Ostrówka 9	Kapliczka przydrożna poł. XX w.	Działka ewid. nr 525/3
22.	Ostrówka	Kapliczka przydrożna przełom XIX i XX w.	Działka ewid. nr 534/1
23.	Ostrówka	Kapliczka drewniana, 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 129/1

24.	Ostrownica Wieś	Kapliczka przydrożna 1930r.	Działka ewid. nr 256
25.	Ostrownica Wieś	Kapliczka przydrożna pocz. XX w.	Działka ewid. nr 306
26.	Osuchów 55	Kapliczka przydrożna XVIII/XIX w.	Działka ewid. nr 740/2 WEZ
27.	Ranachów Stary 83	Kapliczka murowana XIX w.	Działka ewid. nr 839
28.	Ranachów Stary	Kapliczka w ścianie ruin dworu XIX w.	Działka ewid. nr 848
29.	Ranachów Stary 76	Kapliczka kamienna XIX/XX w.	Działka ewid. nr 804/393
30.	Ranachów Wieś	Krzyż przydrożny 1911r.	Działka ewid. nr 812/1
31.	Wólka Gonciarska 37	Kapliczka kamienna 1936r.	Działka ewid. nr 145/1
32.	Zakrzówek obręb Zakrzówek Wieś	Figura Matki Boskiej 4 ćw. XIX w.	Działka ewid. nr 106/5
33.	Zakrzówek obręb Zakrzówek Wieś	Kapliczka przydrożna 1935r.	Działka ewid. nr 83/2
34.	Zakrzówek ob. Zakrzówek Wieś	Kapliczka przydrożna, murowana, cegła, 1935r.	Działka ewid. nr 333

Gminna Ewidencja Zabytków gmina Policzna

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Czechły	Krzyż przydrożny 1925r.	Przy drodze Czechły Helenów na skrzyżowaniu dróg Działka ewid. nr 129

2.	Czarnolas	Dwór murowany 3 ćw. XIX w.	Muzeum Jana Kochanowskiego Działka ewid. nr 937/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
3.	Czarnolas	Dawny domek dla służby 2 poł. XIX w.	Muzeum Jana Kochanowskiego Działka ewid. nr 937/1
4.	Czarnolas	Kaplica dworska 1826r. - 1846r.	Muzeum Jana Kochanowskiego Działka ewid. nr 937/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
5.	Czarnolas	Kamienny obelisk XIX w.	Muzeum Jana Kochanowskiego Działka ewid. nr 937/1
6.	Czarnolas	Park dworski XIX w.	Muzeum Jana Kochanowskiego Działka ewid. nr 937/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
7.	Czarnolas 87	Budynek dawnej szkoły (obecnie biblioteka gminna) 1928r.	Działka ewid. nr 246
8.	Czarnolas	Kapliczka przydrożna 1911r.	Działka ewid. nr 302
9.	Czarnolas	Krzyż przydrożny 1926r.	Działka ewid. nr 210
10.	Czarnolas - Kolonia	Krzyż przydrożny 1884r.	Przy drodze Gródek – Czarnolas Działka ewid. nr 110
11.	Gródek	Cmentarz rzymsko-katolicki 1 poł. XIX w.	Przy drodze Gródek – Czarnolas Działka ewid. nr 461 WEZ
12.	Gródek 46	Kościół p.w. św. Trójcy 1593-1598r., 1643r., 1903-1910r.	Parafia p.w. św. Trójcy Działka ewid. nr 306/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
13.	Gródek 46	Dzwonnica 1780r., 1935r. (rekonstrukcja)	Parafia p.w. św. Trójcy Działka ewid. nr 306/1

			wpis do rejestru zabytków WEZ
14.	Gródek 46	Plebania 2 poł. XIX w.	Parafia p.w. św. Trójcy Działka ewid. nr 306/1
15.	Gródek	Kapliczka kubaturowa XVIII w.	W centrum wsi. Działka ewid. nr 334
16.	Kuszlów	Krzyż przydrożny 1936r.	Działka ewid. nr 432
17.	Ługowa Wola	Krzyż przydrożny 1929r.	Działka ewid. nr 2
18.	Nowa Wygoda	Krzyż przydrożny 1936r.	Działka ewid. nr 182
19.	Policzna	Figura Matki Boskiej 1900r.	Naprzeciwko kościoła Działka ewid. nr 153/1
20.	Policzna ul. Bł. Sykulskiego 1	Brama kościelna 1889r.-1894r.	Parafia p.w. św. Stefana Działka ewid. nr 271 WEZ
21.	Policzna ul. Bł. Sykulskiego 1	Kościół p.w. św. Stefana 1889 r. -1894 r.	Parafia p.w. św. Stefana Działka ewid. nr 271 wpis do rejestru zabytków WEZ
22.	Policzna ul. Bł. Sykulskiego 1	Ogrodzenie kościelne z kaplicami k. XIX w.	Parafia p.w. św. Stefana Działka ewid. nr 271 WEZ
23.	Policzna ul. Bł. Sykulskiego 1	Figura Matki Boskiej 1886r.	Parafia p.w. św. Stefana Lokalizacja na placu przykościelnym Działka ewid. nr 271
24.	Policzna ul. Starowiejska	Dawny cmentarz przykościelny XVI w.	Działka ewid. nr 188/1 WEZ
25.	Policzna ul. Przeździeckich 1	Pałac murowany 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 258/2 wpis do rejestru zabytków WEZ
26.	Policzna ul. Przeździeckich 1	Pawilon pałacowy 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 258/2 wpis do rejestru zabytków WEZ

27.	Policzna ul. Przeździeckich 1	Park pałacowy 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 258/2 wpis do rejestru zabytków WEZ
28.	Policzna przy ul. S. Żeromskiego	Figura św. Jana Nepomucena XVIII w.	Działka ewid. nr 269/4 WEZ
29.	Policzna przy ul. S. Żeromskiego ⁷³	Sześcioraki dworskie Koniec XIX w.	Działka ewid. nr 269/4
30.	Policzna ul. Przeździeckich	Gorzelnia Koniec XIX w.	Działka ewid. nr 260/9 wpis do rejestru zabytków WEZ
31.	Policzna ul. Przeździeckich	Słodownia XIX/XX w.	Działka ewid. nr 260/9
32.	Policzna ul. Przeździeckich	Obora podworska Pocz. XX w. przebud. 1950r.	Działka ewid. nr 258/15
33.	Policzna	Ogrodzenie pałacowo- parkowe 4 ćw. XIX w.	Działka ewid. nr 258/2 WEZ
34.	Policzna ul. Bł. Sykulskiego 1	Plebania 1889r.- 1894r.	Parafia p.w. św. Stefana Działka ewid. nr 271
35.	Policzna ul. Jana Kochanowskiego	Cmentarz rzymsko-katolicki 1 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 190/1 WEZ
36.	Policzna	Krzyż przydrożny 1903r.	Działka ewid. nr 44/6
37.	Policzna	Cmentarz wojenny 1914r.- 1918r.	Na terenie leśnym na końcu ulicy Osiedlowej
38.	Policzna- Parcela ul. S. Żeromskiego	Krzyż przydrożny 1807r.	Przy drodze krajowej nr 79 Działka ewid. nr 46
39.	Świetlikowa Wola	Kapliczka kubaturowa 1832r.	Przy drodze Czarnolas- Policzna Działka ewid. nr 111
40.	Świetlikowa Wola	Krzyż przydrożny 1926r.	Przy posesji numer 43,

			Działka ewid. nr 258 i 210 WEZ
41.	Wilczowola	Krzyż przydrożny 1927r.	Działka ewid. nr 23
42.	Władysławów	Kapliczka przydrożna 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 183/1
43.	Wojciechówka	Kapliczka przydrożna 1898r.	Przy drodze krajowej numer 79 Zwoleń- Policzna Działka ewid. nr 166
44.	Wólka Policka	Kapliczka przydrożna 1947r.	Działka ewid. nr 302/1
45.	Wygoda	Krzyż przydrożny 1939r.	Działka ewid. nr 161/9
46.	Zawada Stara	Dom drewniany 1 poł. XX w.	Posesja numer 16a Działka ewid. nr 105
47.	Zawada Stara	Krzyż przydrożny 1948r.	Działka ewid. nr 105
48.	Zawada Stara	Kapliczka przydrożna 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 87/8
49.	Zawada Stara	Krzyż przydrożny 1935r.	Działka ewid. nr 93
50.	Zawada Stara	Kapliczka przydrożna 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 497/1
51.	Zawada Stara	Remiza strażacka OSP 1916r.	Działka ewid. nr 508
52.	Zawada Stara	Budynek dawnej szkoły 2 poł. XIX w., rozbudowa 1924 r.	Działka ewid. nr 509

Gminna Ewidencja Zabytków gmina Przylęk

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Babin	Krzyż przydrożny, kamienny 1908r.	W pobliżu posesji nr 31
2.	Grabów n/Wisłą	Kaplica grobowa Lenkiewiczów, ob. kaplica p.w. św. Zofii, Lata 1897- 1900	Działka ewid. nr 18/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
3.	Grabów n/ Wisłą	Park podworski Poł. XIX w.	Działka ewid. nr 23/15 wpis do rejestru zabytków WEZ
4.	Grabów n/ Wisłą	Krzyż przydrożny 1928r.	Działka ewid. nr 113/1
5.	Grabów n/ Wisłą	Dom drewniany Lata 20/30- te XX w.	Działka ewid. nr 113/1
6.	Grabów n/ Wisłą	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 364/1 Filia biblioteki
7.	Kulczyn	Kapliczka murowana 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 130/2 Przy drodze Kulczyn- Przylęk
8.	Lipiny 43	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	
9.	Lipiny 32	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	
10.	Lipiny 26	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	
11.	Lipiny	Kapliczka murowana 1938r.	W pobliżu posesji numer 53
12.	Lucimia	Kapliczka murowana 1 poł. XX w.	Numer ewid. działki 703 Przy drodze powiatowej

13.	Łagów 97	Kościół p.w. św. Floriana Lata 1862-1863	Parafia św. Floriana wpis do rejestru zabytków
14.	Łagów 97	Plebania pocz. XX w.	Parafia św. Floriana
15.	Łagów 97	Figura MB (piaskowiec) 1863r.	Parafia św. Floriana Przed budynkiem plebanii
16.	Łagów	Cmentarz rzymsko- katolicki 1895r.	Działka ewid. nr 539. Po prawej stronie drogi do Łagowa WEZ
17.	Łagów	Dawna kuźnia dworska XIX/XX w.	Działka ewid. nr 558 (postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków)
18.	Mierzącza	Krzyż przydrożny 1928r.	Przy drodze na Jasieniec Solecki. W pobliżu posesji numer 27
19.	Mszadla Dolna	Kapliczka murowana Lata 30 – te XX w.	Działki o nr ewid. 665 i 666
20.	Mszadla Stara	Krzyż przydrożny 1927r.	Naprzeciwko posesji nr 51
21.	Okrężnica	Dom drewniany 1 poł. XX w.	Posesja numer 24
22.	Okrężnica	Kapliczka murowana 1 ćw. XX w.	Naprzeciwko posesji numer 8
23.	Pająków	Cmentarz ewangelicki Pocz. XX w.	Działka ewid. nr 53/2
24.	Przyłęk	Kapliczka murowana 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji nr 19a Działka ewid. nr 456/2
25.	Przyłęk	Cmentarz rzymsko- katolicki 1 poł. XX w.	Działki o nr ewid. 205/2, 212/1, 213/1, 214/1, Po prawej stronie drogi Przyłęk- Szlachecki Las WEZ

26.	Przyłęk	Obelisk pamiątkowy, kamień, krzyż żelazny 1928r.	Naprzeciwko kościoła. Działka ewid. nr 190
27.	Przyłęk	Krzyż kamienny (piaskowiec) 1909r.	Przy numerze posesji 14
28.	Stefanów	Krzyż przydrożny 1935r.	Przy skrzyżowaniu dróg. Naprzeciwko posesji nr 31
29.	Stefanów	Krzyż przydrożny, kamienny, 1935r.	Po prawej stronie drogi Stefanów-Grabów n/Wisłą
30.	Stary Zamość	Krzyż przydrożny kamienny, 1925r.	Działka ewid. nr 200/2
31.	Stary Zamość	Krzyż przydrożny, 1926r.	W pobliżu posesji numer 24
32.	Stary Zamość 22	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	
33.	Załazy	Krzyż przydrożny 1926r.	Przy wjeździe do miejscowości od strony Zamościa

Gminna Ewidencja Zabytków gmina Tczów

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Bartodzieje	Kapliczka murowana 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji numer 57 Działka ewidencyjna nr 365
2.	Bartodzieje	Kapliczka piaskowcowa 1912r.	Działka ewidencyjna nr 125
3.	Borki	Kapliczka murowana 1912r.	W centrum wsi. Na skrzyżowaniu dróg. Działka ewidencyjna numer 699

4.	Brzezinki Nowe	Wiatrak typu – koźlak 1900 r.	Przy posesji numer 66 Działka ewidencyjna nr 419/1 WEZ
5.	Brzezinki Stare	Krzyż na kamiennym piaskowcowym cokole 1907r.	Przy posesji numer 136 Działka ewidencyjna nr 637 WEZ
6.	Janów	Kapliczka kubaturowa 1854 r.	W pobliżu posesji numer 49 Działka ewidencyjna nr 327/2
7.	Podzakrzówek	Dom drewniany Pocz. XIX w.	Posesja numer 28 Działka ewidencyjna nr 461 WEZ
8.	Podzakrzówek	Figura Matki Boskiej 1921r.	W pobliżu posesji numer 71 Działka ewidencyjna nr 195
9.	Rawica Nowa	Kapliczka murowana 1897r.	Na skrzyżowaniu dróg W pobliżu posesji numer 29 Działka ewidencyjna numer 641 (w pasie drogowym)
10.	Tczów 30	Kościół p.w. św. Jana Chrzciela 1910-1925	Parafia p.w. św. Jana Chrzciela Działka ewidencyjna nr 760/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
11.	Tczów	Cmentarz rzymsko-katolicki 1 poł. XIX w.	Działka ewidencyjna nr 6 wpis do rejestru zabytków WEZ
12.	Tczów	Kapliczka murowana 1935r.	Naprzeciwko posesji numer 41 Działka ewidencyjna nr 751
13.	Tczów	Kapliczka z figurą Matki Boskiej 1896r.	Naprzeciwko posesji numer 124 Działka ewidencyjna nr 596/4
14.	Tczów	Kapliczka kubaturowa św. Jana 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji numer 10 Działka ewidencyjna nr 793
15.	Tczów	Obelisk kamienny 1934 r.	W centrum miejscowości. Działka ewidencyjna nr 493/6

16.	Tczów	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Posesja numer 92 Działka ewidencyjna numer 430
17.	Tczów	Kapliczka murowana 1 poł. XX w.	Naprzeciwko posesji numer 86 Działka ewidencyjna nr 699

Gminna Ewidencja Zabytków Miasto i Gmina Zwolen

Lp.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Uwagi
1.	Atalin 71	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 42
2.	Barycz Stara 3	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 1107
3.	Barycz Stara 23	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 1090
4.	Barycz Stara	Kapliczka-krzyż na cokole Lata 30-te XX w.	Działka ewid. nr 877
5.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Dwór 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 116/2
6.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP XIX w.	Działka ewid. nr 351/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
7.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Park pałacowy XIX w.	Działka ewid. nr 116/1 wpis do rejestru zabytków WEZ, MPZP
8.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Cenotaf (pomnik-sarkofag), 1800r.	Działka ewid. nr 329 wpis do rejestru zabytków WEZ

9.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Dzwonnica 1921r.	Działka ewid. nr 351/1 WEZ
10.	Jasieniec Solecki (Kolonia) *	Cmentarz rzymsko- katolicki, 1921r.	Działka ewid. nr 350 9/1,10/1 wpis do rejestru zabytków WEZ
11.	Jedlanka	Kapliczka-krzyż na kolumnie 1898r.	Działka ewid. nr 13
12.	Linów 19	Dom drewniany l ćw. XX w.	Działka ewid. nr 304/2
13.	Linów 55	Dom drewniany l ćw. XX w.	Działka ewid. nr 236
14.	Linów	Kapliczka-krzyż na cokole 1887r.	Działka ewid. nr 184/1
15.	Męciszów	Kapliczka – krzyż na cokole 1932r.	Działka ewid. nr 98/3 MZPZ
16.	Męciszów	Kapliczka- krzyż na cokole 1937 r.	Działka ewid. nr 64/4 MZPZ
17.	Męciszów 40	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 100/2
18.	Paciorkowa Wola Nowa	Kapliczka kolumnowa z latarnią XVIII/XIX w.	Działka ewid. nr 145/13,147/5
19.	Paciorkowa Wola Nowa	Kapliczka-krzyż na cokole 1938r.	Działka ewid. nr 270/11
20.	Strykowice Błotne	Kapliczka- krzyż na cokole 1909r.	Działka ewid. nr 119/2
21.	Strykowice Błotne 35	Dom drewniany XIX/XX w.	Działka ewid. nr 219/2
22.	Strykowice Górne**	Kapliczka-krzyż na cokole 1911r.	Działka ewid. nr 1060/1 1060/2 MZPZ

23.	Strykowice Górne	Kapliczka-krzyż na cokole 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 1099/18 MZPZ
24.	Strykowice Górne ***	Park podworski XIX w.	Działka ewid. nr 2139/10 wpis do rejestru zabytków WEZ, MZPZ
25.	Sycyna 36	Dom drewniany, ok. 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 435
26.	Sycyna	Brama i mur ogrodzeniowy Lata 30-te XX w.	Działka ewid. nr 161/28 wpis do rejestru zabytków MZPZ
27.	Sycyna	Mury budynku magazynowego (wiata magazynowa) Lata 30-te XX w.	Działka ewid. nr 161/16 wpis do rejestru zabytków MZPZ
28.	Sycyna	Obora murowana Lata 30-te XX w.	Działka ewid. nr 161/34 wpis do rejestru zabytków MZPZ
29.	Sycyna	Młyn murowany 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 161/3 wpis do rejestru zabytków MZPZ
30.	Sycyna	Pozostałości parku dworskiego XIX w.	Działka ewid. nr 161/16 wpis do rejestru zabytków WEZ, MZPZ
31.	Sycyna	Obelisk kamienny- kapliczka kolumnowa 1621r.	Działka ewid. nr 304/3 wpis do rejestru zabytków WEZ
32.	Zwoleń Al. Jana Pawła II / ul. Chopina	Figura królowej Jadwigi 1925r.	Działka ewid. nr 2521
33.	Zwoleń Al. Jana Pawła II 10	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6206

34.	Zwoleń Al. Jana Pawła II 15	Dom murowany Lata 20-te XX w.	Działka ewid. nr 5516
35.	Zwoleń ul. Targowa/mjr. Hubala	Figura Chrystusa Zmartwychwstałego, kam. 1942r.	Działka ewid. nr 3629
36.	Zwoleń ul. Cmentarna	Cmentarz parafialny XIX w.- 1 poł. XX w.	Działka ewid. nr 6373 wpis do rejestru zabytków WEZ, MZPZ
37.	Zwoleń ul. Cmentarna 25	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6354/1
38.	Zwoleń ul. Cmentarna 39	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6362
39.	Zwoleń ul. F. Chopina	Cmentarz żydowski XVII w.	Działka ewid. nr 2496
40.	Zwoleń ul. Kilińskiego 17	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6211
41.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 8	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5821
42.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 9	Dom murowany 2 ćw. XX	Działka ewid. nr 5820
43.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 10	Dom murowany 2 ćw. XX	Działka ewid. nr 5819
44.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 12	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5798

45.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 14	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5796
46.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 15	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5794/2
47.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 17	Dom murowany Lata 20-te XX w.	Działka ewid. nr 5471
48.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 18	Dom murowany Lata 20 XX w.	Działka ewid. nr 5472
49.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 19	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5473
50.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 21	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5475
51.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 22	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5476
52.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 23	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5477
53.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 24	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5478
54.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 25	Dom murowany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5479

55.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 26	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5480
56.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 27	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5481/2
57.	Zwoleń Pl. Kochanowskiego 28	Dom murowany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 5481/2
58.	Zwoleń ul. Kościelna 9 ****	Dom murowany ok.1928r.	Działka ewid. nr 5450/4
59.	Zwoleń ul. Kościelna 7	Budynek szkoły podstawowej Lata 20 XX w.	Działka ewid. nr 5451/1
60.	Zwoleń ul. Ludowa 19	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6096
61.	Zwoleń ul. Ludowa 52A	Dom drewniany Lata 30 XX w.	Działka ewid. nr 6022/1
62.	Zwoleń ul. Ludowa 52	Dom drewniany Lata 30 XX w.	Działka ewid. nr 6022/2
63.	Zwoleń ul. Lubelska 6	Budynek dawnej remizy strażackiej (obecnie kino Świt) 1928r.-1933r.	Działka ewid. nr 5511/1
64.	Zwoleń ul. Słowackiego 21	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 2314
65.	Zwoleń ul. Słowackiego 28 A *****	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 2401

66.	Zwoleń ul. Słowackiego 28	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 2399
67.	Zwoleń ul. Słowackiego 2	Młyn murowany ok. 1930r.	Działka ewid. nr 5419
68.	Zwoleń ul. św. Jana 10	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6002
69.	Zwoleń ul. św. Jana 16 *****	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6005
70.	Zwoleń ul. św. Jana 36	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	Działka ewid. nr 6014
71.	Zwoleń ul. św. Jana	Figura św. Jan Chrzciciela 1933r.	Działka ewid. nr 5958
72.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 6	Dom murowany Lata 20-te XX w.	Działka ewid. nr 5448/3, 5448/4
73.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 8	Dom murowany Lata 20-te XX w.	Działka ewid. nr 5447
74.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 16	Dom murowany Lata 20-30- te XX w.	Działka ewid. nr 5367
75.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 18	Dom murowany Lata 20-30- te XX w.	Działka ewid. nr 5366
76.	Zwoleń	Dom murowany Lata 20-30- te XX w.	Działka ewid. nr 5365

	ul. Wojska Polskiego 20		
77.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 22	Dom murowany Lata 20-30- te XX w.	Działka ewid. nr 5364
78.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 78	Budynek dawnej Szkoły Rolniczej (część główna) 1925r.	Działka ewid. nr 5246/10 wpis do rejestru zabytków MZPZ
79.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 78c	Budynek oficyny dawnej Szkoły Rolniczej (część prawa) 1925r.	Działka ewid. nr 5246/5 wpis do rejestru zabytków MZPZ
80.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego 78	Budynek oficyny dawnej Szkoły Rolniczej (część lewa), 1925r.	Działka ewid. nr 5246/10 wpis do rejestru zabytków MZPZ
81.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego	Kaplica św. Anny 2 poł. XIX w.	Działka ewid. nr 5748 wpis do rejestru zabytków MZPZ
82.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego	Ogrodzenie kaplicy św. Anny 1939r.	Działka ewid. nr 5748 wpis do rejestru zabytków
83.	Zwoleń ul. Wojska Polskiego	Pomnik-krzyż na cokole 1894r.	Działka ewid. nr 5748 wpis do rejestru zabytków WEZ
84.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Kościół p.w. św. Krzyża 1564-1595 r.	Działka ewid. nr 5415/1 wpis do rejestru zabytków WEZ, MPZP
85.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Plebania murowana 2 poł. XIX w. (ok. 1890 r.)	Działka ewid. nr 5415/1

86.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Fragment muru ogrodzenia kościelnego Koniec XIX pocz. XX w.	Działka ewid. nr 5415/1 wpis do rejestru zabytków WEZ, MPZP
87.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Kaplica przedpogrzebowa (kostnica) przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża św., 1901r.	Działka ewid. nr 5415/1 wpis do rejestru zabytków WEZ, MPZP
88.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Pomnik nagrobny na terenie cmentarza przykościelnego p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z 1819 r.	Działka ewid. nr 5415/1 wpis do rejestru zabytków MPZP
89.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego 30	Figura Matki Boskiej przy kościelu p.w. Podwyższenia Krzyża św. kam. ok. 1930 r.	Działka ewid. nr 5415/1 wpis do rejestru zabytków MPZP
90.	Zwoleń ul. Kardynała Wyszyńskiego	Pomnik „Niezanego Żołnierza” z zabytkową płytą 1925r.	Działka ewid. nr 5455
91.	Zwoleń U zbiegu ulic: Alei Jana Pawła II i ul. Kochanowskiego	Figura – kobieta z dzbanem ok. 1890 r.	Działka ewid. nr 6203/1
92.	Zwoleń ul. Al. J.P. II 6	Budynek Biblioteki Publicznej 1907r.	Działka ewid. nr 5818/2
93.	Zwoleń Przy drodze wojewódzkiej nr 787 Zwoleń-Pionki	Kapliczka-krzyż na cokole 1893r.	Działka ewid. nr 3096, 5176/6
94.	Zwoleń	Śródmieście Miasta Zwoleń	wpis do rejestru zabytków WEZ, MPZP

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków**MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego**

* - W literaturze przedmiotu i dokumentacji konserwatorskiej położenie przedmiotowych obiektów przypisywane jest do Jasieńca Soleckiego. W ewidencji gruntów gminy Zwoleń do Jasieńca Kolonii.

** - W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla gminy Zwoleń obiekt lokalizowany jest na gruntach miejscowości Paciorkowa Wola Stara

*** - Obiekt położony na gruntach ewidencyjnych miejscowości Zwoleń

**** - W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla gminy Zwoleń obiekt zewidencjonowany pod numerem Kościelna 3

***** - W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla gminy Zwoleń obiekt zewidencjonowany pod numerem Słowackiego 26

***** - W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 dla gminy Zwoleń obiekt zewidencjonowany pod numerem św. Jana 18

**16. ZAŁĄCZNIK NR 2 WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH (UJĘTYCH
W GMINNYCH EWIDENCJACH ZABYTKÓW) ZLOKALIZOWANYCH NA
TERENIE POWIATU ZWOLEŃSKIEGO**

Gminna Ewidencja Zabytków Gmina Kazanów

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Dobiec	1	AZP 77-70/1	obozowisko	epoka kamienia
2.	Dobiec	2	AZP 77-70/2	obozowisko	paleolit schyłkowy kultura świderska
3.	Dobiec	3	AZP 77-70/3	osada	epoka brązu
4.	Kazanów	1	AZP 77-71/24	osada osada	wczesna epoka żelaza okres średniowieczny
5.	Kopiec	1	AZP 76-70/25	osada	epoka brązu kultura łużycka
6.	Kopiec	2	AZP 77-70/12	osada	epoka brązu kultura trzciniecka
7.	Kopiec	3	AZP 77-70/13	osada	epoka brązu kultura łużycka
8.	Kopiec	4	AZP 77-70/14	osada	epoka brązu kultura łużycka
9.	Kowalików-Kolonia	1	AZP 77-70/19	osada	epoka brązu kultura łużycka
10.	Kowalików-Podgórze	1	AZP 77-70/18	osada	okres wczesno średniowieczny
11.	Kowalików-Stara Wieś	1	AZP 77-70/17	obozowisko	epoka kamienia wczesna epoka brązu
12.	Kroców	1	AZP 77-71/18	osada osada	wczesna epoka żelaza okres późnośredniowieczny
13.	Miechów	1	AZP 77-70/9	osada	okres wczesno średniowieczny
14.	Miechów	2	AZP 77-70/10	śląd osadnictwa	starożytność

15.	Miechów-Kolonia	1	AZP 77-70/5	osada	epoka brązu -Halsztadt kultura łużycka
16.	Miechów-Kolonia	2	AZP 77-70/6	osada	epoka brązu-kultura trzcinińska
17.	Miechów-Kolonia	3	AZP 77-70/7	osada	epoka brązu-kultura trzcinińska
18.	Miechów-Kolonia	4	AZP 77-70/8	osada	epoka brązu-kultura trzcinińska okres wczesno średniowieczny
19.	Niedarczów Górny	1	AZP 77-69/16	osada	okres wczesno średniowieczny
20.	Niedarczów Górny	2	AZP 77-69/17	obozowisko osada	epoka kamienia- wczesna epoka brązu okres wczesno średniowieczny
21.	Osuchów	1	AZP 76-70/50	osada	okres neolitu
22.	Osuchów	2	AZP 76-70/25	osada	okres wczesno średniowieczny
23.	Osuchów	3	AZP 76-70/40	osada	epoka kamienia- wczesna epoka brązu
24.	Osuchów	4	AZP 76-70/41	osada	wczesna epoka brązu kultura trzcinińska
25.	Osuchów	5	AZP 76-70/43	obozowisko osada	mezolit wczesna epoka brązu, okres wczesno średniowieczny X-XII w.
26.	Osuchów	6	AZP 77-70/11	obozowisko	epoka kamienia
27.	Osuchów	7	AZP 77-70/4	obozowisko	nowożytność

28.	Ranachów	1	AZP 77-71/26	Znalezisko luźne-toporek kamienny	epoka brązu
29.	Ruda	1	AZP 77-70/15	osada	okres neolitu kultura pucharów lejkowatych
30.	Wólka Gonciarska	1	AZP 77-70/16	pracownia	epoka kamienia
31.	Zakrzówek	1	AZP 76-70/16	pracownia osada	mezolit, neolit kultura pucharów lejkowatych
32.	Zakrzówek	2	AZP 76-70/17	osada	mezolit, neolit krąg kultur wstęgowych
33.	Zakrzówek	3	AZP 76-70/18	obozowisko osada	paleolit schyłkowy kultura świderska okres neolitu (kultura pucharów lejkowatych), epoka brązu), okres wczesno średniowieczny
34.	Zakrzówek	4	AZP 76-70/19	obozowisko	epoka kamienia
35.	Zakrzówek	5	AZP 76-70/15	osada	mezolit
36.	Zakrzówek	6	AZP 76-70/20	osada	okres wczesnego średniowiecza
37.	Zakrzówek	7	AZP 76-70/26	osada	okres wczesnego średniowiecza
38.	Zakrzówek	8	AZP 76-70/27	osada	okres lateński
39.	Zakrzówek	10	AZP 76-70/47	osada	epoka kamienia- wczesna epoka brązu okres wczesnego średniowiecza

40.	Zakrzówek-Kolonia	1	AZP 76-70/28	obozowisko osada	paleolit schyłkowy kultura świderska okres neolitu (kultura pucharów lejkowatych, kultura grzebykowo- dołkowa)
41.	Zakrzówek-Kolonia	2	AZP 76-70/29	obozowisko osada	epoka kamienia- wczesna epoka brązu okres wczesnego średniowiecza
42.	Zakrzówek-Kolonia	3	AZP 76-70/30	osada	epoka brązu wczesna epoka żelaza kultura łużycka
43.	Zakrzówek-Kolonia	4	AZP 76-60/31	osada	epoka kamienia- wczesna epoka brązu

Gminna Ewidencja Zabytków Gmina Policzna (stanowiska archeologiczne)

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Annów	1	AZP 74-72/4	ślad osadnictwa	epoka neolitu
2.	Antoniówka	1	AZP 74 -72/1	obozowisko	okres neolitu kultura pucharów lejkowatych
3.	Czechły	1	AZP 74-73/2	ślad obozowiska	epoka kamienia
4.	Czarnolas	1	AZP 73-73/1	zabudowa dworska	XVI – XIX w.
5.	Gródek Nowy	1	AZP 73-72/1	ślad osadnictwa	okres nowożytny
6.	Gródek Nowy	2	AZP 73-72/3	ślad osadnictwa	epoka kamienia- wczesna epoka brązu

				osada	okres nowożytny XVI – XVIII w.
7.	Gródek Nowy	4	AZP 73-72/4	śląd osadnictwa osada	okres późnośredniowieczny okres nowożytny
8.	Policzna - Zakościół	1	AZP 73-72/5	śląd osadnictwa	epoka kamienia – wczesna epoka brązu
9.	Policzna	1	AZP 73-72/7	śląd osadnictwa	
10.	Świetlikowa Wola	1	AZP 73-72/6	osada	okres późnośredniowieczny
11.	Wólka Policka	1	AZP 73-72/2	obozowisko	epoka kamienia – wczesna epoka brązu
12.	Wygoda	1	AZP 73-73/8	osada	okres lateński kultura przeworska
13.	Wygoda	2	AZP 73-73/13	śląd obozowiska osada osada	epoka kamienia okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny
14.	Zawada Stara	1	AZP 73-73/5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres późnośredniowieczny

Gminna Ewidencja Zabytków Gmina Przylęk (stanowiska archeologiczne)

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Andrzejów	1	AZP 77-73/8	ślad osadnictwa	epoka brązu kultura łużycka
2.	Andrzejów	2	AZP 77 -73/9	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	Neolit kultura pucharów lejkowatych okres średniowieczny
3.	Andrzejów	3	AZP 77-73/10	ślad osadnictwa	mezolit
4.	Helenów	1	AZP 75-74/10	ślad osadnictwa	epoka kamienia- wczesna epoka brązu
5.	Ignaców	1	AZP 75-74/8	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	neolit epoka kamienia- wczesna epoka brązu
6.	Lipiny	1	AZP 76-73/4	ślad osadnictwa	epoka kamienia- wczesna epoka brązu
7.	Łaguszów	1	AZP 75-74/4	ślad osadnictwa (brak potwierdzenia terenowego)	epoka brązu/epoka żelaza kultura łużycka
8.	Ławeczko Nowe	1	AZP 75-74/2	osada cmentarzysko	Halsztadt C/D kultura łużycka
9.	Ławeczko Nowe	2	AZP 75-74/3	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	Neolit - kultura pucharów lejkowatych epoka kamienia - wczesna epoka brązu

10.	Ławeczko Stare	1	AZP 75-74/1	śląd osadnictwa (brak potwierdzenia terenowego)	starożytność
11.	Ławeczko Stare	2	AZP 75-74/5	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
12.	Ławeczko Stare	3	AZP 75-74/6	cmentarzysko	kultura grobów kloszowych okres lateński
13.	Ławeczko Stare	4	AZP 75-74/7	osada	okres późnośredniowieczny
14.	Mierziączka	1	AZP 76-72/17	obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia- wczesna epoka brązu wczesna epoka brązu
15.	Mierziączka	2	AZP 76-72/18	obozowisko	epoka kamienia- wczesna epoka brązu
16.	Mszadla Stara	1	AZP 75-73/5	śląd osadnictwa	okres nowożytny XVIII w.
17.	Przyłęk	1	AZP 76-73/5	śląd osadnictwa	starożytność
18.	Przyłęk	2	AZP 76-73/6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres rzymski kultura przeworska okres nowożytny XVII – XVIII w.
19.	Przyłęk	3	AZP 76-73/7	śląd osadnictwa	starożytność
20.	Przyłęk Stara Wieś	4	AZP 76-73/9	śląd obozowiska	paleolit
21.	Przyłęk	5	AZP 75-73/4	śląd osadnictwa	młodszy okres przedrzymski/okres rzymski
22.	Ruda	1	AZP 76 – 73/12	obozowisko	wczesna epoka brązu kultura trzciniecka

23.	Ruda	2	AZP 76 – 73/11	ślad osadnictwa	epoka kamienia - mezolit
24.	Ruda	3	AZP 76 – 73/10	ślad osadnictwa	okres neolitu
25.	Rudki	1	AZP 76 – 74/1	ślad osadnictwa	okres późnośredniowieczny
26.	Rudki	2	AZP 76 – 74/2	ślad osadnictwa	III okres epoki brązu kultura trzciniecka
27.	Wólka Przyłęcka	1	AZP 76-73/8	obozowisko	epoka kamienia
28.	Wysocin	1	AZP 76 – 73/2	ślad osadnictwa	młodszy okres przedrzymski/okres rzymski kultura przeworska
29.	Wysocin	2	AZP 76 – 73/16	obozowisko	późny paleolit kultura świderska
30.	Zamość Nowy	1	AZP 75 – 73/2	osada	okres średniowieczny XIV w.
31.	Zamość Stary	1	AZP 75 – 73/1	ślad osadnictwa	starożytność
32.	Zamość Stary	2	AZP 75 -73/3	osada	IV – V okres epoki brązu kultura łużycka

Gminna Ewidencja Zabytków Gmina Tczów (stanowiska archeologiczne)

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Bartodzieje	1	AZP 75-71/10	śląd osadnictwa osada	okres wczesnego średniowiecza okres średniowiecza/ nowożytność
2.	Bartodzieje	2	AZP 75-71/11	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okres średniowiecza/ nowożytność
3.	Bartodzieje	3	AZP 75-71/12	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okres nowożytny
4.	Bartodzieje	4	AZP 75-71/13	osada	okres nowożytny
5.	Borki	1	AZP 75-70/10	śląd osadnictwa	epoka kamienia
6.	Borki	2	AZP 75-70/11	śląd osadnictwa osada produkcyjna	epoka kamienia okres wpływów rzymskich
7.	Brzezinki Stare	1	AZP 76-71/1	osada	kultura amfor kulistych okres neolitu
8.	Brzezinki Stare	2	AZP 76-71/2	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia- okres neolitu epoka żelaza okres średniowieczny
9.	Brzezinki Stare	3	AZP 76-71/3	osada osada	neolit-wczesna epoka brązu kultura trzciniecka epoka brązu
10.	Brzezinki Nowe	1	AZP 76-71/6	śląd osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu
11.	Janów	1	AZP 75-71/1	osada	kultura trzciniecka epoka brązu

12.	Janów	2	AZP 75-71/2	śląd osadnictwa	okres późnośredniowieczny
13.	Lucin	1	AZP 75-70/8	osada osada	kultura trzciniecka epoka brązu okres późnośredniowieczny nowożytność
14.	Lucin	2	AZP 75-70/9	śląd osadnictwa	okres średniowieczny nowożytność
15.	Podzakrzówek	1	AZP 76-70/33	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia okres wczesno średniowieczny X-XII w. okres średniowieczny
16.	Podzakrzówek	2	AZP 76-70/34	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres średniowieczny XIII w.
17.	Podzakrzówek	3	AZP 76-70/35	osada	wczesna epoka brązu
18.	Podzakrzówek	4	AZP 76-70/36	osada	kultura trzciniecka epoka brązu
19.	Podzakrzówek	5	AZP 76-70/37	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny X-XII w.
20.	Podzakrzówek	6	AZP 76-70/38	osada	okres wczesno średniowieczny IX-XII w.
21.	Podzakrzówek	7	AZP 76-70/39	osada śląd osadnictwa	okres średniowieczny XII – XIII w. epoka kamienia
22.	Podzakrzówek	8	AZP 76-70/44	śląd osadnictwa	kultura łuzicka epoka brązu

23.	Podzakrzówek	9	AZP 76-70/24	osada	okres wczesno średniowieczny
24.	Podzakrzówek	10	AZP 76-70/32	śląd osadnictwa osada	kultura pucharów lejkowatych-neolit okres wczesno średniowieczny
25.	Podzakrzówek	11	AZP 76-70/45	śląd osadnictwa osada	kultura pucharów lejkowatych-neolit kultura trzciniecka epoka brązu
26.	Podzakrzówek	12	AZP 76-70/42	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres mezolitu kultura grzebykowo- dołkowa okres neolitu kultura pucharów lejkowatych-neolit
27.	Rawica Nowa	1	AZP 75-70/2	osada	okres późnośredniowieczny nowożytność
28.	Rawica Nowa	2	AZP 75-70/3	osada	okres nowożytny
29.	Tczów	1	AZP 76-70/1	śląd osadnictwa osada	okres rzymski okres wczesno średniowieczny
30.	Tczów	2	AZP 76-70/2	osada	okres średniowieczny XIII w.
31.	Tczów	3	AZP 76-70/3	osada	okres wczesnego średniowiecza
32.	Tczów	4	AZP 76-70/4	śląd osadnictwa	kultura trzciniecka wczesna epoka brązu
33.	Tczów	5	AZP 76-70/5	osada	epoka brązu kultura łużycka

				śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
34.	Tczów	6	AZP 76-70/6	osada	okres wczesnego średniowiecza
35.	Tczów	7	AZP 76-70/7	osada	okres wczesnego średniowiecza
				śląd osadnictwa	okres średniowiecza XIII w.
36.	Tczów	8	AZP 76-70/8	osada	okres wczesnego średniowiecza
37.	Tynica	1	AZP 76-70/9	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
38.	Tynica	2	AZP 76-70/10	osada	okres średniowieczny nowożytność
39.	Tynica	3	AZP 76-70/11	osada	okres wczesnego średniowiecza XII- XIII w.
40.	Tynica	4	AZP 76-70/12	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
41.	Tynica	5	AZP 76-70/13	śląd osadnictwa	okres paleolitu/neolitu
				osada	późny okres lateński kultura pomorska
				osada	okres halsztacki okres wpływów rzymskich
42.	Tynica	6	AZP 76-70/14	osada	kultura trzciniecka wczesna epoka brązu
43.	Tynica	1	AZP 76-69/12	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta i Gminy Zwoleń (stanowiska archeologiczne)

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologiczne o w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Barycz	2	AZP 76-72/5	śląd obozowiska	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
2.	Barycz	3	AZP 76-72/6	śląd obozowiska	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
3.	Barycz Nowa	4	AZP 76-72/10	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
4.	Barycz Nowa	5	AZP 76-72/11	śląd obozowiska	epoka kamienia
5.	Barycz Stara	6	AZP 76-72/15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu kultura łużycka okres nowożytny
6.	Barycz- Kolonia	7	AZP 76-72/19	obozowisko śląd osadnictwa	epoka mezolitu - epoka neolitu epoka brązu
7.	Jasieniec Solecki	1	AZP 76-72/3	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
8.	Jasieniec Solecki	2	AZP 76-72/4	śląd osadnictwa	starożytność
9.	Linów	1	AZP 74-71/3	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza
10.	Męciszów	1	AZP 74-71/4	śląd obozowiska	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
11.	Mieczysławów	1	AZP 75-72/5	śląd osadnictwa	epoka brązu kultura trzciniecka

12.	Mostki	1	AZP 75-71/9	śląd obozowiska śląd osadnictwa	epoka kamienia okres wczesnego średniowiecza
13.	Niwki	1	AZP 74-71/2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich kultura przeworska okres nowożytny
14.	Osiny	1	AZP 75-71/5	śląd obozowiska	epoka kamienia
15.	Osiny	2	AZP 75-71/6	obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia neolit okres późno średniowieczny
16.	Osiny	3	AZP 75-71/7	śląd obozowiska śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu- wczesna epoka żelaza
17.	Osiny	4	AZP 75-71/8	śląd obozowiska śląd osadnictwa	epoka kamienia neolit okres nowożytny
18.	Paciorkowa Wola Nowa	1	AZP 74-72/2	śląd osadnictwa	okres neolitu
19.	Paciorkowa Wola Nowa	2	AZP 74-72/3	śląd obozowiska	epoka kamienia
20.	Podzagajnik	1	AZP 75-71/3	osada	okres nowożytny
21.	Podzagajnik	2	AZP 75-71/4	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny okres średniowieczny
22.	Sycyna Południowa	1	AZP 76-72/7	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny
23.	Sycyna Północna	2	AZP 76-72/9	śląd osadnictwa	epoka brązu kultura łużycka
24.	Sycyna Północna	3	AZP 76-72/8	śląd osadnictwa osada osada	wczesna epoka brązu epoka brązu kultura łużycka okres rzymski

25.	Wólka Szeleźna	1	AZP 76-72/12	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny
26.	Zielonka Nowa	1	AZP 75-72/6	śląd obozowiska	okres średniowieczny XIII w.
27.	Zielonka Nowa	2	AZP 75-72/7	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
28.	Zielonka Stara	1	AZP 75-72/8	obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia-paleolit schyłkowy -neolit epoka neolitu kultura pucharów lejkowatych
29.	Zielonka Stara	2	AZP 75-72/9	śląd osadnictwa	starożytność
30.	Zwoleń	1	AZP 75-72/1	śląd obozowiska	epoka kamienia-wczesna epoka brązu
31.	Zwoleń	2	AZP 75-72/2	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-wczesna epoka brązu okres wczesnego średniowiecza
32.	Zwoleń	3	AZP 75-72/3	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza X-XII w.
33.	Zwoleń	4	AZP 75-72/4	śląd obozowiska	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
34.	Zwoleń	5 Stanowisko „Strzelnica”	AZP 75-72/10	osada	epoka kamienia - paleolit środkowy